

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТУ ЗАОЧНОГО НАВЧАННЯ
ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
НАУКОВА ЛАБОРАТОРІЯ СОЦІОЛОГІЧНИХ
ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

**ЗАПОБІГАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ**

Методичні рекомендації

Дніпро – 2024

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Андрій АНДРУШКО, професор кафедри кримінального права та процесу Ужгородського національного університету, доктор юридичних наук, професор;

Олександр КОСТЮКОВ, старший слідчий Другого слідчого відділу Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у м. Краматорську.

УКЛАДАЧІ:

Володимир ШАБЛИСТИЙ, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Василь БЕРЕЗНЯК, завідувач кафедри кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник;

Роман КАТОРКІН, старший науковий співробітник Наукової лабораторії соціологічних та кримінально-правових досліджень Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор філософії в галузі права;

Юрій КУРИЛЮК, начальник управління адміністративної юрисдикції Департаменту охорони державного кордону Адміністрації Державної прикордонної служби України, доктор юридичних наук, професор;

Людмила ДОБРОБОГ, професор кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Дмитро ХУДЕНКО, науковий співробітник Наукової лабораторії соціологічних та кримінально-правових досліджень Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Юлія ТКАЧ, ад'юнкт кафедри кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

З 33 Запобігання торгівлі людьми в умовах воєнного стану: метод. рек. / кол. авт. : Шаблистий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А., Курилюк Ю. Б. та ін. Дніпро : ДДУВС, 2023. 60 с.

На основі аналізу положень чинних нормативно-правових актів України, статистичних даних Офісу Генерального прокурора України, матеріалів наукових досліджень вітчизняних вчених розглядаються особливості запобігання торгівлі людьми в умовах воєнного стану.

Проаналізовано положення основних нормативно-правових актів у сфері запобігання торгівлі людьми. За результатами розгляду статистичних звітів Офісу Генерального прокурора України та Державної судової адміністрації визначено кримінологічний портрет злочинця, який вчиняє кримінальне правопорушення, передбачене ст. 149 КК України.

Розкриті основні детермінанти торгівлі людьми. Наголошено, що широкомасштабна війна стала потужним фактором, що негативно впливає на динаміку поширення вказаних актів деліктної поведінки. Запропоновані основні напрямки запобігання вказаному кримінальному правопорушенню в умовах дії на території України правового режиму воєнного стану.

Для працівників правоохоронних органів системи МВС України, викладачів, ад'юнктів, курсантів закладів вищої освіти системи МВС.

ЗМІСТ

Вступ.....	5
1. Нормативні засади запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми.....	7
2. Кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє злочини, пов'язані з торгівлею людьми.....	18
3. Детермінанти торгівлі людьми.....	35
4. Напрямки запобігання торгівлі людьми в умовах воєнного стану.....	46
Бібліографічні посилання.....	56

ВСТУП

Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави¹.

Суспільно небезпечне діяння у виді торгівлі людьми – доволі розповсюджена проблема для будь-якої держави світу, у тому числі і України. Так, лише у 2022 р. було зареєстровано 133 випадки вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 149 закону про кримінальну відповідальність (з них у 93 випадках особам вручено повідомлення про підозру). Крім того, протягом даного року відносно 20 осіб судові рішення набрали законної сили за даною нормою КК України (з них 18 осіб засуджено за вчинення означеного суспільно небезпечного діяння).

Враховуючи значний ступінь суспільної небезпеки злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, та їх достатню розповсюдженість, держава в особі її правоохоронних органів повинна вживати ефективних заходів із протидії цим кримінальним правопорушенням. При цьому саме запобігання як складова протидії злочинам та кримінальним проступкам повинно виступати в якості пріоритетного напрямку їх роботи².

Одним з головних чинників, що негативно впливає на динаміку поширення торгівлі людьми виступають проблеми соціально-економічного характеру. У багатьох випадках особи стають постраждалими від торгівлі людьми через скрутне фінансове становище або складні життєві ситуації. Відповідний стан підвищує рівень віктимізації громадян та робить з них зручну «мішень» для кримінальних правопорушників, які спеціалізуються на вчиненні відповідних актів делінквентної поведінки.

У 2014 р. російська федерація розпочала гібридну війну проти нашої держави, яка супроводжувалась незаконною анексією АР Крим, окупацією окремих територій Донецької та Луганської областей. Відповідні події стали потужним детермінантом поширення торгівлі людьми, адже вказані події призвели до того, що:

- 1) ряд громадян опинились на окупованих територіях, де панує беззаконня;
- 2) значна кількість осіб була змушена залишити свої домівки та роботу;
- 3) знизився рівень добробуту громадян тощо.

¹ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

² Березняк В. С. Роль наставництва у підготовці працівників Національної поліції. *Світовий досвід підготовки кадрів поліції та його впровадження в Україні*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 21 березня 2016 р.). Дніпропетровськ, 2016. С. 330.

З початком широкомасштабної війни, яку сусідня терористична країна розпочала проти нашої Батьківщини у лютому 2022 р. проблема торгівлі людьми набрала нових обертів, адже вона апріорі підвищила рівень віктимності українців, чим не соромляться користуватись зловмисники.

Проблемам запобігання торгівлі людьми різними суб'єктами протидії злочинності приділяли свою увагу у наукових працях такі вчені, як А. Андрушко, М. Бажанов, М. Вербенський, А. Вознюк, Н. Гураленко, Л. Данильчук, І. Копотун, Т. Коханюк, В. Куц, Я. Лизогуб, І. Митрофанов, Д. Негодченко, А. Орлеан, О. Стеблинська, О. Титаренко, В. Топчій, П. Фріс, М. Хавронюк, В. Чумак, С. Шевченко, О. Юнін та ін.

Без сумніву, праці перелічених вчених заклали надійний фундамент для розвитку наукових положень та практичних рекомендацій щодо вироблення основних напрямків запобігання та протидії торгівлі людьми. Водночас, більшість наукових праць були підготовлені до початку широкомасштабної війни, яка створює ряд складнощів та проблем, що заважають досягати поставлених цілей у даному напрямку.

Враховуючи викладене виникає нагальна потреба дослідження питання запобігання торгівлі людьми в умовах воєнного стану.

1. НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Майже кожна країна світу є країною походження, транзиту або призначення для постраждалих від торгівлі людьми осіб. Зокрема, за даними ООН, постраждали від торгівлі людьми особи з принаймні 127 країн експлуатовались у 137 державах світу.

У країнах Європи понад 140000 осіб потрапляють у ситуації, пов'язані з насильством та сексуальною експлуатацією, кожному сьому постраждалу від торгівлі людьми особу використовували для зайняття проституцією. За даними Представництва Міжнародної організації з міграції (МОМ) – Агентства ООН з питань міграції в Україні, за 30 років від торгівлі людьми постраждали 300 тис. осіб³.

Торгівля людьми – глобальна проблема, яка охоплює всі країни світу. Для її подолання держави-члени ООН та неурядові організації щороку докладають значних зусиль в різних напрямках запобігання та протидії злочинності⁴. Фундаментом у цій роботі виступає законодавство, яке дозволяє ефективно реалізовувати на практиці механізми боротьби з торгівлею людьми. Розглянемо детальніше основні міжнародні та внутрішні нормативно-правові акти у сфері запобігання та протидії злочинності.

Одним з головних міжнародних нормативно-правових актів, що забезпечує захист основоположних прав та свобод людини і громадянина виступає Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року⁵. Відповідно до ст. 4 цього документа, ніхто не повинен бути в рабстві або у підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах⁶.

Таким чином, всі держави-члени ООН (на сьогоднішній день налічується 193 таких країн) повинні дотримуватись положень «Загальної декларації прав людини» та докладати зусиль із запобігання та протидії торгівлі людьми. Водночас, вказаний документ лише окреслює недопустимість такої поведінки, проте не розкриває зміст поняття «торгівлі людьми», її основні форми, заходи запобігання тощо. Крім того, положення Загальної

³ Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.06.2023 р. № 496-р. База даних «Законодавство України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-%D1%80#Text>.

⁴ Березняк В. С. Функції та принципи інституту екстрадиції: поняття і ознаки. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Право»*. 2014. Вип. 2. С. 321.

⁵ Каторкін Р. А. Історико-правовий нарис кримінальної відповідальності за ухилення від призову на військову службу на землях сучасної України в період XVI-XIX століть. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. № 1 (15). С. 201.

⁶ Загальна декларація прав людини: резолюція 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. База даних «Законодавство України». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

декларації прав людини торкаються різних сфер суспільних відносин, серед яких проблема торгівлі людьми займає лише незначну частку⁷.

Спеціальним міжнародним актом, що спрямований саме на вирішення окресленої вище проблеми виступає Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності прийнятий резолюцією 5/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року (далі – Протокол).

Саме у Протоколі розкривається дефініція торгівлі людьми. Так, відповідно до п. «а» ст. 3 торгівля людьми – це здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів⁸.

Таким чином, метою торгівлі людьми є експлуатація, визначення якої розкривається у вказаній вище нормі.

Діяння у виді торгівлі людьми може реалізовуватись у наступних формах: вербування, перевезення, передача, приховування або одержання. При цьому, п. «а» ст. 3 Протоколу передбачає, що для кваліфікації дій винного в якості торгівлі людьми, суб'єкт злочину повинен застосувати хоча б один з перелічених заходів впливу (шляхом застосування фізичної сили або реальної погрози її застосування, застосування інших видів примусу (наприклад, психологічного), викрадення, шахрайство, обман тощо).

Зауважимо, що запропонований перелік не є вичерпним. Зокрема, у п. «с» цієї норми зазначається, що **вербування, перевезення, передача, приховування або отримання дитини з метою експлуатації вважаються "торгівлею людьми" навіть у тому разі, якщо вони не пов'язані із застосуванням будь-якого із заходів впливу, перелічених у п «а» ст. 3 Протоколу⁹.**

Подібна примітка пов'язана із тим, що саме діти – найменш захищена категорія населення. У силу психофізіологічної несформованості індивідів у

⁷ Каторкін Р. А. Кримінально-правове забезпечення призову на строкову військову службу, військової служби за призовом осіб офіцерського складу в Україні у ХХ столітті. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 288.

⁸ Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятий резолюцією 5/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 р. База даних «Законодавство України». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text.

⁹ Там само.

віці до 18 років, реалізувати вплив на свідомість таких осіб з боку суб'єктів кримінальних правопорушень набагато простіше. Через це, Протокол передбачає невичерпний перелік заходів впливу на дитину під час кваліфікації діяння в якості торгівлі людьми.

Під час кваліфікації діяння в якості торгівлі людьми важливо розуміти, що згода жертви торгівлі людьми на заплановану експлуатацію не береться до уваги, якщо було використано будь-який із заходів впливу, згаданий у п. «а» ст. 3 Протоколу (застосування сили або погроза її застосування, інші форми примусу, викрадення, шахрайство, обман, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу)¹⁰.

Даний факт обумовлений тим, що під тиском та погрозами згода особи на експлуатацію є вимушеною. Відтак, у випадку встановлення того факту, що суб'єкт кримінального правопорушення здійснював відповідний (відповідні) захід (заходи) впливу, наявність факту згоди постраждалого на його експлуатацію не є обов'язковим.

Цікавими виглядають положення ст. 5 «Криміналізація». Так, у ч. 1 цієї норми зазначається, що кожна держава-учасниця вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть знадобитися для того, щоб визнати в якості кримінально караних діяння, зазначені у статті 3 цього Протоколу, коли вони вчиняються навмисно.

З викладеного слідує, що кожна держава-член ООН на законодавчому рівні повинна криміналізувати діяння у виді торгівлі людьми. При цьому, даний обов'язок поширюється лише на випадки, коли суб'єктивна сторона характеризується виною у формі умислу (водночас, така вказівка не свідчить про заборону криміналізації діяння у виді торгівлі людьми, вчиненого з необережності).

Нагадаємо, відповідно до чинного законодавства України, у випадку вчинення діяння у виді торгівлі людьми дії суб'єкта кримінального правопорушення кваліфікуються за ст. 149 КК України «Торгівля людьми».

У ч. 2 ст. 5 Протоколу закріплюється наступне:

«Кожна Держава-учасниця також вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть знадобитися для того, щоб визнати в якості кримінально караних такі діяння:

а) за умови дотримання основних принципів своєї правової системи – замах на вчинення будь-якого злочину, визнаного таким відповідно до пункту 1 цієї статті;

¹⁰ Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятий резолюцією 5/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 р. База даних «Законодавство України». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text.

б) участь як співника у вчиненні будь-якого злочину, визнаного таким відповідно до пункту 1 цієї статті;

в) організацію інших осіб або керування ними з метою вчинення будь-якого злочину, визнаного таким відповідно до пункту 1 цієї статті»¹¹.

Положення кожного з перелічених пунктів також враховано у чинному законі про кримінальну відповідальність. Зокрема, у випадку замаху на злочин у виді торгівлі людьми, дії винного кваліфікуються за відповідною частиною ст. 15 КК України «Замах на кримінальне правопорушення» та частиною ст. 149 КК «Торгівля людьми».

У випадку дії групи осіб їх діяння кваліфікуються за правилами кваліфікації співучасті.

Ст.ст. 6-9 Протоколу спрямовані на захист жертв торгівлі людьми. Так, наприклад, у ч. 3 ст. 6 даного нормативно-правового акта зазначається, що кожна Держава-учасниця розглядає можливість реалізації заходів для забезпечення фізичної, психологічної і соціальної реабілітації жертв торгівлі людьми, у тому числі, у відповідних випадках, у співробітництві з неурядовими організаціями, іншими відповідними організаціями й іншими елементами громадянського суспільства, і, зокрема, заходів, що передбачають надання:

а) належного даху;

б) консультативної допомоги та інформації, особливо щодо їх юридичних прав, мовою, зрозумілою жертвам торгівлі людьми;

в) медичної, психологічної і матеріальної допомоги;

г) можливостей в галузі працевлаштування, освіти і професійної підготовки¹².

Враховуючи особливості кримінального правопорушення у вигляді торгівлі людьми, постраждалі від даного акту делінквентної поведінки, як правило, апріорі потребують того чи іншого виду допомоги, відтак включення даних гарантій у вітчизняні законодавства кожної держави-члена ООН допомагає зазначеній категорії громадян якомога швидше відновити сили та розпочати «нове життя» в якості повноправного члена соціуму.

Важливою є вказівка на необхідність співробітництва держави з неурядовими організаціями або окремими громадянами, адже ефективна протидія торгівлі людьми можлива лише за умови взаємодії всіх суб'єктів.

¹¹ Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятий резолюцією 5/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 р. База даних «Законодавство України». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text.

¹² Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятий резолюцією 5/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 р. База даних «Законодавство України». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text.

Ч. III Протоколу (ст.ст. 9-13) має назву «Попередження, співробітництво та інші заходи». У ч. 2 ст. 9 зазначається, що держави-учасниці прагнуть вживати таких заходів, як проведення досліджень, інформаційних кампаній, у тому числі в засобах масової інформації, а також здійснення соціально-економічних ініціатив, спрямованих на попередження торгівлі людьми і боротьбу з нею¹³.

Реалізація кожного з перелічених напрямків сприяє зниженню негативної динаміки поширення торгівлі людьми. Більш детально вказане питання буде проаналізоване у наступних підрозділах методичних рекомендацій.

У ч. 3 ст. 9 зазначається, що політика, програми й інші заходи, що розробляються та приймаються відповідно до цієї статті, у відповідних випадках, включають співробітництво з неурядовими організаціями, іншими відповідними організаціями й іншими елементами громадянського суспільства¹⁴.

Зауважимо, що станом на сьогоднішній день в Україні розробляються державні програми, спрямовані на протидію вказаному виду кримінальних правопорушень та допомогу особам, які постраждали від даного акту делінквентної поведінки (наприклад, Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2025 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.06.2023 № 496-р).

У ч. 4 ст. 9 згаданого вище нормативно-правового акта вказується, що держави-учасниці вживають або вдосконалюють, у тому числі шляхом двостороннього або багатостороннього співробітництва, заходи, спрямовані на пом'якшення впливу таких факторів, які обумовлюють уразливість людей, особливо жінок і дітей, з погляду торгівлі людьми, як убогість, низький рівень розвитку і відсутність рівних можливостей¹⁵.

Таким чином, держави-члени ООН зобов'язані вживати заходів, спрямованих на усунення детермінантів торгівлі людьми, серед яких особливу роль займають убогість, низький рівень розвитку і відсутність рівних можливостей. Більш детально перелічені фактори злочинності будуть проаналізовані нами в розрізі окремого питання методичних рекомендацій.

Ст.ст. 10-13 Протоколу передбачають ряд заходів, спрямованих на протидію торгівлі людьми, серед яких:

– обмін інформацією (стосовно осіб, які притягались до відповідальності за вчинення діянь, пов'язаних із торгівлею людьми, засобів і методів, що застосовують злочинці для реалізації злочинних намірів тощо) та якісна підготовка кадрів (правоохоронних органів, міграційних тощо);

¹³ Там само.

¹⁴ Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятий резолюцією 5/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text.

¹⁵ Там само.

– заходи прикордонного контролю – як зазначалося, торгівля людьми – явище глобальне. У багатьох випадках торгівля людьми пов’язана з діяльністю злочинних угруповань, що діють на території двох або більше держав, тому ефективний прикордонний контроль – один з найкращих чинників протидії торгівлі людьми;

– надійність документів і їхній контроль – видача державою документів з високим ступенем захисту та надійний облік відповідних документів суттєво знижують ризики негативної динаміки поширення торгівлі людьми;

– законність і дійсність документів¹⁶.

В Україні реалізація більшості з перелічених заходів повністю або частково підпадає під компетенцію правоохоронних органів системи МВС України, що свідчить про їх виняткову важливість в питанні протидії торгівлі людьми¹⁷.

Отже, «Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об’єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності» є одним з центральних міжнародних документів, спрямованих на протидію торгівлі людьми.

Важливу роль у запобіганні торгівлі людьми відіграє ще один міжнародний документ – Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 р. Зауважимо, що в Україні даний документ ратифіковано Законом України від 21.10.2010 № 2530-VI.

Ст. 4 Конвенції розкриває ряд дефініцій, більшість з яких спроектровано зі змісту згаданого вище Протоколу. При цьому, п. «е» цієї норми визначає зміст поняття «жертва» - будь-яка фізична особа, що є об’єктом торгівлі людьми¹⁸.

Розкриття названої категорії дозволяє не тільки правильно інтерпретувати положення Конвенції, але і інших суміжних міжнародних та вітчизняних актів у сфері протидії торгівлі людьми.

Зміст Конвенції є близьким до Протоколу, проаналізованого вище. Водночас, перший міжнародний документ містить окремі цікаві ідентичні норми. Так, наприклад, заслуговують на увагу положення ст. 6 «Заходи знеохочення попиту». У даній нормі наголошено на важливості вжиття або посилення законодавчих, адміністративних, освітніх, соціальних, культурних або інших заходів, спрямованих на знеохочення попиту на торгівлю людьми¹⁹.

¹⁶ Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об’єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятий резолюцією 5/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 р. База даних «Законодавство України». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text.

¹⁷ Шевченко С. І. Адміністративно-правове регулювання поліцейської діяльності щодо забезпечення публічного порядку : дис...канд. юрид. наук. Дніпро, 2018. С. 81.

¹⁸ Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005 р. База даних «Законодавство України». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text.

¹⁹ Там само.

Як відомо, одним з головних законів ринку є правило про те, що попит породжує пропозицію. Відтак, цілком логічно, що для подолання явища торгівлі людьми необхідно позбутися попиту на даний вид суспільно небезпечних «послуг»²⁰.

У ст. 6 Конвенції наголошено на важливості проведення наступних заходів, спрямованих на знеохочення попиту на торгівлю людьми:

а) дослідження найліпших практик, методів та стратегій²¹ – перш ніж приймати вітчизняні підзаконні акти у даному напрямку кримінологічної роботи, важливо проаналізувати сучасний зарубіжний досвід розроблення та реалізації схожих документів. Такий аналіз дозволить приймати найбільш ефективні методи протидії торгівлі людьми. При цьому дана теза може поширюватись і на законодавчі акти у сфері запобігання торгівлі людьми (наприклад, норми законів про кримінальну відповідальність);

б) підвищення усвідомлення відповідальності й важливої ролі засобів масової інформації та громадянського суспільства у визначенні попиту як однієї з корінних причин торгівлі людьми²² – засудження відповідного акту деліктної поведінки суспільством призводить до того, що кількість потенційних кримінальних правопорушників суттєво знижується (при цьому не тільки «продавців», але і «покупців»). Особливу роль як «голосу суспільної думки» у цьому питанні належить ЗМІ;

в) цільові інформаційні кампанії, що залучають, у відповідних випадках, *inter alia*, державні установи й тих, хто визначає політику;

г) запобіжних заходів, у тому числі освітні програми для хлопців і дівчат під час навчання в школі, які наголошують на неприпустимому характері дискримінації за статтю й згубних наслідках такої дискримінації, важливості гендерної рівності, а також гідності й недоторканості кожної людини²³ – саме школа – осередок формування з людини індивіда, тому важливо під час навчання докладати зусиль на роз'яснення дитині принципів гуманізму та поваги до особи, рівності, поваги, законслухняності тощо²⁴. У випадку реалізації даного напрямку роботи майбутні покоління апріорі будуть ставитись до торгівлі людьми як до архаїчного прикладу варварства, якому немає місця у сучасному цивілізованому світі.

Відповідно до ст. 20 Конвенції, кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання

²⁰ Sydorova E., Yunin O., Zhuravlov D., Fomenko A., & Shevchenko S. Historical prerequisites for the formation of the foundations of the modern humanitarian policy of Ukraine. *Amazonia Investiga*, 2022. 11(58), 29.

²¹ Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005 р. База даних «Законодавство України». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text.

²² Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005 р. База даних «Законодавство України». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text.

²³ Там само.

²⁴ Шаблистий В.В. Проблеми кримінально-правової охорони суспільних відносин. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2010. Вип. 8. С. 123.

злочинами таких діянь, якщо вони вчинені умисно й для сприяння торгівлі людьми:

- а) підробки проїзного документа або документа, що посвідчує особу;
- б) придбання або надання такого документа;
- в) утримання, відбирання, переховування, пошкодження та знищення проїзного документа або документа, що посвідчує особу, який належить іншій особі²⁵.

Подібні маніпуляції з офіційними документами створюють можливості для перетікання торгівлі людьми в площину транскордонної злочинності. Нагадаємо, в Україні незаконні дії з документами можуть кваліфікуватись за ст.ст. 357 «Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження» або 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів» КК України.

Центральним вітчизняним актом у сфері протидії торгівлі людьми є Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI «Про протидію торгівлі людьми». Даний законодавчий акт складається з XI розділів: «Загальні положення», «Загальні повноваження суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми», «Попередження торгівлі людьми», «Боротьба з торгівлею людьми», «Надання допомоги та захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми», «Протидія торгівлі дітьми», «Контроль за виконанням законів у сфері протидії торгівлі людьми», «Міжнародне співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми», «Відповідальність у сфері протидії торгівлі людьми», «Фінансування та джерела покриття витрат на здійснення заходів, спрямованих на протидію торгівлі людьми», «Прикінцеві положення».

Проаналізуємо детальніше основні положення даного нормативно-правового акта. Відповідно до ст. 1, **торгівля людьми – здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином²⁶.**

З викладеного можна зробити висновок, що сформована законодавцем дефініція базується на положеннях проаналізованих вище Протоколу та Конвенції. Окремо додамо, що угода про здійснення акту торгівлі людьми може бути закріплена як усно, так і письмово.

²⁵ Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005 р. База даних «Законодавство України». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text.

²⁶ Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 р. № 3739-VI. База даних «Законодавство України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.

У ст. 4 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» зазначається, що основними напрямами державної політики у сфері протидії торгівлі людьми є:

1) попередження торгівлі людьми шляхом підвищення рівня обізнаності населення, превентивної роботи, зниження рівня вразливості населення, подолання попиту²⁷.

У роботі правоохоронних органів (зокрема правоохоронних органів системи МВС України) саме даний напрям роботи має стати пріоритетним, адже робота «на випередження» (виявлення та своєчасне усунення детермінантів торгівлі людьми, індивідуальна та віктимологічна профілактика тощо) дозволяє уникнути самих актів вчинення діянь, пов'язаних із торгівлею людьми, а отже – відвернути суспільну небезпеку та не допустити настання суспільно небезпечних наслідків²⁸.

2) боротьба із злочинністю, пов'язаною з торгівлею людьми, шляхом виявлення злочинів торгівлі людьми, осіб, причетних до скоєння злочину, притягнення їх до відповідальності²⁹.

Крім безпосереднього застосування заходів державного примусу до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, пов'язані з торгівлею людьми, даний напрям роботи також здійснює і профілактичну функцію, адже демонструє потенційним злочинцям невідворотність покарання. Враховуючи це, особа з антисоціальною установкою двічі подумає, перш ніж здійснити акт протиправної діяльності.

3) надання допомоги та захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми, шляхом удосконалення системи відновлення їхніх прав, надання комплексу послуг, впровадження механізму взаємодії суб'єктів у сфері протидії торгівлі людьми³⁰.

Україна – правова держава, тому забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини – пріоритетний напрям її політики.

Зауважимо, що на виконання вимог вказаних нормативно-правових актів, в Україні діяння у виді торгівлі людьми є кримінально караним. Так, станом на сьогоднішній день ст. 149 КК України складається з трьох частин та примітки.

У ч.ч. 1-3 зазначається таке:

«1. Торгівля людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або

²⁷ Там само.

²⁸ Шаблистий В. В. Реальність як обов'язкова ознака погрози вбивством та особливості її встановлення органами внутрішніх справ. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. Спец. вип.. № 1. С. 32.

²⁹ Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 р. № 3739-VI. База даних «Законодавство України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.

³⁰ Там само.

підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію, –

караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього або щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або поєднані з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього його батьками, усиновителями, опікунами чи піклувальниками, або вчинені щодо малолітнього, або організованою групою, або поєднані з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, –

караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої»³¹.

Таким чином, законодавець, враховуючи високий ступінь суспільної небезпеки торгівлі людьми, відніс дане діяння до числа злочинів. Дефініція ч. 1 ст. 149 КК України побудована з врахуванням визначень та вимог, проаналізованих вище нормативно-правових актів.

Перелічені у ч.ч. 2-3 обставини суттєво підвищують ступінь суспільної небезпеки торгівлі людьми, тому відповідні ознаки розглядаються в якості кваліфікуючих (ч. 2 ст. 149 КК України) або особливо кваліфікуючих (ч. 3 ст. 149 КК України) ознак торгівлі людьми.

Примітка до ст. 149 КК України також складається з трьох частин, у яких зазначається:

«Примітка. 1. Під експлуатацією людини в цій статті слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність або примусове переривання вагітності, примусове одруження, примусове втягнення у зайняття жебрацтвом, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо.

2. У статтях 149 та 303 цього Кодексу під уразливим станом особи слід розуміти зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин.

³¹ Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-ІІ. База даних «Законодавство України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Відповідальність за вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання малолітнього чи неповнолітнього за цією статтею настає незалежно від того, чи вчинені такі дії з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу чи уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використання службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання її згоди на експлуатацію людини».

Наведені положення зменшують ризики неправильної кваліфікації торгівлі людьми органами досудового розслідування.

Крім законодавчих актів, наразі існує значна кількість підзаконних вітчизняних актів, спрямованих на протидію торгівлі людьми. Зокрема, до їх числа можна віднести:

- Порядок взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22.08.2012 № 783;

- Порядок встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2012 № 417;

- Порядок виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25.07.2012 № 660;

- Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2025 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.06.2023 № 496-р;

- Інструкція зі збору та моніторингу статистичної інформації щодо осіб, які постраждали від торгівлі людьми, затверджену наказом Міністерства соціальної політики України та Міністерства внутрішніх справ України від 11.01.2016 № 4/5.

2. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ, ЯКА ВЧИНЯЄ ЗЛОЧИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Ефективне запобігання будь-якому кримінальному правопорушенню неможливе без вивчення особи кримінального правопорушника³². Визначення типового портрету особи, яка вчиняє той чи інший вид злочину або кримінального проступку дозволяє встановити відповідні тенденції, та, як наслідок, врахувати їх під час формування стратегії із протидії відповідним актам протиправної поведінки³³. Так, наприклад, визначення віку та рівня освіти може допомогти скоригувати певні освітні процеси та, як наслідок, побороти детермінанти вчинення тих чи інших кримінальних правопорушень.

Зрозуміло, що у такому контексті важливо надати кримінологічну характеристику особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення у виді торгівлі людьми (ст. 149 КК України)³⁴.

Для всебічного дослідження особливостей людини, яка вчинила злочин, кримінологія використовує такі наукові підходи:

1) філософський – дозволяє виявляти соціальну якість особистості, методологічно правильно вирішувати питання про співвідношення соціального та біологічного в особистості злочинця;

2) соціологічний – дозволяє визначати соціально-демографічний портрет злочинця, виявляти ті фактори, що впливають на формування особистості злочинця на макрорівні;

3) психологічний – дозволяє встановлювати особливості психіки злочинця;

4) соціально-психологічний – допомагає встановлювати фактори, які впливають на формування особистості злочинця та соціальні позиції, які об'єктивно є найбільш криміногенними³⁵.

Кожен з цих підходів дозволяє якнайкраще дослідити особу кримінального правопорушника, виокремити типові риси, які притаманні більшості злочинців.

З огляду на розмаїття підходів визначення особи кримінального правопорушника, наразі у кримінології відсутня єдина позиція щодо визначення даної категорії. Враховуючи обмежений обсяг нашого дослідження, вважається доречним розкрити найбільш поширений підхід, відповідно до якого особа кримінального правопорушника – це сукупність суттєвих та усталених соціальних властивостей та ознак і соціально значущих біопсихічних особливостей індивіду, які, об'єктивно реалізуючись

³² Чубенко А. Г., Лошицький М. В., Павлов Д. М., Бичкова С. С., Юнін О. С. Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції. К. : Ваіте, 2018. С. 83.

³³ Buletsa S., Drozd O., Yunin O., Mohilevskiy L. Medical error: civil and legal aspect. *Georgican medical news*, № 3 (276), 2018. P. 156. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/23514>.

³⁴ Rufanova V., Shablysty V., Spilnyk S., Sydorenko N., Mozol S. Conflict-related sexual violence as a threat to peace and security of the world. *Amazonia Investiga*, 11(53), 2022. P. 221.

³⁵ Сміяна Л. С., Нікітіна Ю. В. Кримінологія: підручник. К. : НАУ, 2010. 496 с.

у конкретному злочині або кримінальному проступку, надають вчиненому діянню характер суспільної небезпеки, а винному – властивість суспільної небезпечності, у зв'язку з чим особа притягається до кримінальної відповідальності, передбаченої кримінальним законом³⁶.

Варто окремо наголосити на тому, що особа кримінального правопорушника відрізняється від суб'єкта злочину або кримінального проступку. Остання категорія використовується в площині кримінального права, а її дефініція розкривається законодавцем у ст. 18 закону про кримінальну відповідальність.

У розрізі питання кримінологічної характеристики особи, яка вчиняє злочин або кримінальний проступок науковці, як правило, розкривають певні групи ознак³⁷. Як слушно зазначає І. Богатирьов, особі злочинця притаманна система ознак і властивостей, що визначають її як людину, яка вчинила злочин. Будучи різновидністю особи взагалі, особа злочинця має загальні ознаки (стать, вік, фах, освіту, соціальний статус тощо), а також властиві лише їй ознаки, які виражають характер і ступінь її суспільної небезпеки³⁸.

У більшості випадків ознаки особи кримінального правопорушника прийнято диференціювати на соціально-демографічні; кримінально-правові; соціально-рольові. В окремих випадках вчені розкривають також морально-психологічні ознаки³⁹, втім така практика, як правило, застосовується в розрізі кримінологічної характеристики особи, яка вчинила окремі види злочинів або кримінальних проступків (наприклад, під час характеристики особи, яка вчинила шахрайство з огляду на наявність у зазначеної категорії (в більшості випадків) високого рівня інтелекту та артистичних здібностей, що допомагають йому вводити потерпілого в оману).

Проаналізуємо соціально-демографічні ознаки особи, яка вчиняє злочини, пов'язані з торгівлею людьми. Як зазначає І. Богатирьов, соціально-демографічні ознаки охоплюють стать, вік, освіту, місце народження і проживання, громадянство та інші відомості демографічного характеру. Ці ознаки притаманні будь-якій особі і самі по собі не мають кримінологічного значення. Але у статистичній сукупності осіб, які вчинили злочини, соціально-демографічні ознаки дають важливу інформацію, без якої неможлива повна кримінологічна характеристика особи злочинців. Наприклад, опираючись на таку ознаку, як стать, ми можемо дійти висновку про те, що злочинність чоловіків набагато переважає жіночу, насамперед стосовно тяжких насильницьких злочинів. Зокрема, співвідношення убивств, вчинених жінками і чоловіками, становить 1 до 11, тяжких тілесних ушкоджень – 1 до 35. Щоправда, останніми роками частка жіночої злочинності в Україні зростає⁴⁰.

³⁶ Денисов С. Ф. Особа злочинця у кримінологічній теорії України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 152-159.

³⁷ Шаблистий В. В., Якименко Л. Г. Запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань: монографія. Дніпро : ДДУВС, Ліра ЛТД, 2017. С. 38.

³⁸ Богатирьов І. Г., Топчій В. В. Кримінологія: підручник. К. : Дакор, 2018. С. 80.

³⁹ Там само. С. 80.

⁴⁰ Там само. С. 80.

Для розкриття даної групи ознак особи, яка вчиняє злочини, пов'язані з торгівлею людьми, скористаємось офіційними статистичними даними Офісу Генерального прокурора України (далі – Офіс ГПУ) та Державної судової адміністрації за період з 2018 по 2023 рр. (включно).

У 2018 р. виявлено 38 осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені ст. 149 КК України⁴¹. Варто зазначити, що за гендерною ознакою більшість з них – особи чоловічої статі (23 особи).

За критерієм громадянства на момент вчинення кримінального правопорушення маємо наступну картину:

- 1) громадяни України – 29 осіб;
- 2) іноземні громадяни – 8 осіб (з них 2 особи – громадяни країн колишнього СРСР);
- 3) апатриди – 1 особа.

Відповідно до статистичних даних Офісу ГПУ, за віком на час вчинення кримінального правопорушення торговців людьми можна розподілити на 4 категорії:

- 1) від 18 до 28 років – 18 осіб;
- 2) від 29 до 39 років – 13 осіб;
- 3) від 40 до 54 років – 5 осіб;
- 4) від 55 до 59 років – 2 особи.

Більшість злочинців на момент вчинення злочину у виді торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини (у 2018 р. саме таку назву мала ст. 149 закону про кримінальну відповідальність) мали повну загальну середню або базову загальну середню освіту – 21 особа. Решта мали наступний рівень освіти:

- повна або базова вища – 9 осіб;
- професійно технічна – 6 осіб;
- початкова загальна освіта або без освіти – 2 особи.

Таким чином, відповідно до даних Офісу ГПУ, торговець людьми у 2018 р. мав наступні типові соціально-демографічні ознаки: громадянин України чоловічої статі у віці від 18 до 28 років, який має повну загальну середню або загальну середню освіту.

Порівняємо отримані показники зі статистичними даними, наданими Державною судовою адміністрацією України. Так, протягом 2018 р. за ст. 149 КК України було засуджено 15 осіб, переважна більшість з яких – громадяни України (14 осіб)⁴². Більшість засуджених – особи жіночої статі (9 осіб), що дещо суперечить показникам, отриманим у результаті аналізу статистичних даних Офісу ГПУ.

⁴¹ Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2018 року. *Офіс Генерального прокурора*: офіційний веб-сайт. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=205798.

⁴² Звіт про склад засуджених за 2018 рік. *Судова влада України*: офіційний веб-сайт. URL : https://court.gov.ua/userfiles/media/media/7_2018.xlsx.

За віковою ознакою засуджених за ст. 149 КК України можна диференціювати на чотири групи:

- 1) від 18 до 25 років – 5 осіб;
- 2) від 30 до 50 років – 5 осіб;
- 3) від 25 до 30 років – 4 особи;
- 4) від 65 років і старше – 1 особа.

Що стосується критерію рівня освіти, яку мали засуджені за торгівлю людьми у 2018 р., то маємо наступну диференціацію:

- повна загальна середня (7 винних);
- професійно-технічна (3 винних);
- базова вища (2 винних);
- повна вища (2 винних);
- базова загальна середня (1 винний).

Отже, проаналізувавши дані Державної судової адміністрації за 2018 р. маємо наступні найбільш поширені соціально-демографічні ознаки засудженого за ст. 149 закону про кримінальну відповідальність: громадянин України жіночої статі у віці від 18 до 25 років (від 30 до 50 років), який має повну або базову загальну середню освіту.

Таким чином, соціально-демографічні ознаки засудженого за торгівлю людьми у 2018 р. (відповідно до даних Державної судової адміністрації) дещо різняться від аналогічних ознак виявлених осіб, які вчинили згаданий акт деліктної поведінки (відповідно до даних Офісу ГПУ). Зокрема, відмінності полягають у гендерній приналежності (більшість засуджених – особи жіночої статі, тоді як більшість виявлених осіб, які у цьому році вчинили акт торгівлі людьми, – особи чоловічої статі).

У 2019 р. виявлено 29 осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 149 КК України⁴³. Більшість з них – особи чоловічої статі (17 осіб).

За критерієм громадянства на момент вчинення злочину, як і у попередньому році, більшість з них – громадяни України (24 особи).

Зауважимо, що за віковим критерієм диференціація торговців людьми зазначала суттєвих змін, порівняно з попереднім 2018 р.:

- 1) від 29 до 39 років – 11 осіб;
- 2) від 40 до 54 років – 9 осіб;
- 3) від 18 до 28 років – 7 осіб;
- 4) від 60 років – 2 особи.

Як і у попередньому році, більшість осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 149 КК України, мали повну загальну середню або базову загальну середню освіту – 19 осіб. Решта – вищу (повна або базова) або професійно технічну – по 5 осіб.

⁴³ Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2019 року. *Офіс Генерального прокурора*: офіційний веб-сайт. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=208206.

Таким чином, у 2019 р. типовими соціально-демографічними ознаками торговців людьми є: громадянин України чоловічої статі у віці від 29 до 39 років, який має повну загальну середню або базову загальну середню освіту.

Порівняємо отримані результати зі статистичними даними Державної судової адміністрації за 2019 р. Протягом даного року за вчинення злочину, передбаченого ст. 149 КК України, засуджено 35 осіб, з яких переважна більшість – громадяни України (29 осіб) чоловічої статі (19 осіб)⁴⁴.

За віковим критерієм маємо наступну диференціацію винних у вчиненні злочину, передбаченого ст. 149 закону про кримінальну відповідальність:

- 1) від 30 до 50 років – 18 осіб;
- 2) від 25 до 30 років – 9 осіб;
- 3) від 18 до 25 років – 6 осіб;
- 4) від 16 до 18 років – 1 особа;
- 5) від 50 до 65 років – 1 особа.

Більшість засуджених на момент вчинення кримінального правопорушення мали повну загальну середню освіту (15 осіб). Решту винних за даним критерієм можна диференціювати на наступні категорії:

- професійно-технічна освіта – 7 осіб;
- базова вища – 5 осіб;
- базова загальна середня освіта – 5 осіб;
- повна вища освіта – 3 особи.

Отже, за результатами даних Державної судової адміністрації, у 2019 р. маємо наступні характерні соціально-демографічні ознаки засудженого за торгівлю людьми: громадянин України чоловічої статі у віці від 30 до 50 років, який має загальну середню або базову загальну середню освіту.

З викладеного слідує, що у 2019 р. соціально-демографічні ознаки засудженого за торгівлю людьми (дані Державної судової адміністрації) приблизно збігаються з аналогічними показниками виявлених у вчиненні даного діяння осіб (дані Офісу ГПУ).

Згідно даних Офісу ГПУ, у 2020 р. було виявлено 14 осіб, які вчинили злочин у виді торгівлі людьми⁴⁵. Більшість засуджених – громадяни України (14 осіб) жіночої статі (8 осіб).

За віковим критерієм торговців людьми можна розподілити на три категорії:

- 18-28 років – 5 осіб;
- 29-39 років – 5 осіб;
- 40-54 років – 4 особи.

⁴⁴ Звіт про склад засуджених за 2019 рік. *Судова влада України*: офіційний веб-сайт. URL : https://court.gov.ua/userfiles/media/dsa_pres_slujba_2019/dsa_pres_slujba_2020/7_2019.xlsx.

⁴⁵ Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2020 року. *Офіс Генерального прокурора*: офіційний веб-сайт. URL : https://old.gp.gov.ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=210856.

За рівнем освіти маємо наступну диференціацію:

- 1) базова середня та профільна середня – 8 осіб;
- 2) професійна (професійно-технічна) – 2 особи;
- 3) вища і фахова вища освіта – 2 особи;
- 4) початкова – 1 особа;
- 5) без освіти – 1 особа.

Таким чином, маємо наступні найбільш поширені соціально-демографічні ознаки торговців людьми у 2020 р.: громадянин України жіночої статі у віці від 18 до 39 років, який має базову середню або профільну середню освіту.

Порівняємо отримані результати зі статистичними даними Державної судової адміністрації. Протягом 2020 р. за вчинення злочину, передбаченого ст. 149 закону про кримінальну відповідальність було засуджено 29 осіб, більшість з яких громадяни України (23 людини) чоловічої статі (19 винних)⁴⁶.

За віковою ознакою засуджених за вчинення акту торгівлі людьми можна диференціювати на п'ять категорій:

- 1) від 30 до 50 років – 13 осіб;
- 2) від 25 до 30 років – 7 осіб;
- 3) від 18 до 25 років – 6 осіб;
- 4) від 50 до 65 років – 2 особи;
- 5) від 16 до 18 років – 1 особа.

На момент вчинення злочину, передбаченого ст. 149 КК України, засуджені мали наступний ступінь освіти:

- 1) повна загальна середня – 16 винних;
- 2) базова вища – 4;
- 3) повна вища – 4;
- 4) професійно-технічна – 3 особи;
- 5) базова загальна середня – 2.

Отже, якщо керуватися даними Державної судової адміністрації за 2020 р., то маємо дещо інші типові соціально-демографічні ознаки винного у вчиненні торгівлі людьми: громадянин України чоловічої статі у віці від 30 до 50 років, який має повну загальну середню освіту.

Проаналізуємо статистичні дані Офісу ГПУ за 2021 р. Протягом даного року було виявлено 12 осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 149 закону про кримінальну відповідальність⁴⁷. Більшість з них – громадяни України (10 осіб) чоловічої статі (12 осіб).

За критерієм віку на момент вчинення акту торгівлі людьми суб'єктів злочину можна диференціювати на три вікові категорії:

- 1) від 29 до 39 років – 6 осіб;
- 2) від 40 до 54 років – 4 особи;
- 3) від 60 років – 2 особи.

⁴⁶ Звіт про склад засуджених за 2020 рік. *Судова влада України*: офіційний веб-сайт. URL : https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/7_2020.xlsx.

⁴⁷ Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2021 року. *Офіс Генерального прокурора*: офіційний веб-сайт. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=215629.

Зауважимо, що всі торговці людьми мали вищу (фахову передвищу) або базову середню освіту (профільну середню освіту) – по 6 осіб.

Викладене дає підстави сформуванню наступні типові соціально-демографічні ознаки торговця людьми у 2021 р.: громадянин України чоловічої статі у віці від 29 до 39 років, який має вищу (фахову передвищу) або базову середню (профільну середню) освіту.

Відповідно до даних Державної судової адміністрації, протягом 2021 р. за вчинення діяння у виді торгівлі людьми було засуджено 24 особи⁴⁸. Переважна більшість засуджених – громадяни України (23 винних) чоловічої статі (21 особа).

Більшість винних на момент вчинення торгівлі людьми перебували у віковому діапазоні від 30 до 50 років – 13 осіб. Решту засуджених можна віднести до таких вікових категорій:

- від 50 до 65 років – 6 осіб;
- від 25 до 30 років – 5 осіб.

За критерієм рівня освіти засуджених за вчинення злочину, передбаченого ст. 149 КК України, можна розподілити на наступні групи:

- 1) базова загальна середня освіта – 8 винних;
- 2) повна загальна середня освіта – 5 винних;
- 3) професійно-технічна освіта – 4 винних;
- 4) повна вища освіта – 4 винних;
- 5) початкова загальна освіта – 1 винний;
- 6) відсутність будь-якої освіти – 1 винний.

Таким чином, за результатами аналізу даних Державної судової адміністрації за 2021 р. можна констатувати, що типові соціально-демографічні ознаки особи, яка вчинила злочин, передбачений ст. 149 КК України, майже повністю збігаються з тими, що були нами отримані під час аналізу даних Офісу ГПУ за даний звітний період: громадянин України чоловічої статі у віці 30 до 50 років, який має базову загальну середню освіту.

Відповідно до даних Офісу ГПУ, у 2022 р. виявлено 11 осіб, які вчинили кримінальні правопорушення⁴⁹. Кожен з них – громадянин України.

За гендерною приналежністю більшість виявлених суб'єктів торгівлі людьми – особи чоловічої статі (7 осіб).

Переважає більшість торговців людьми вчинили дане кримінальне правопорушення у віці від 29 до 39 років. Решту суб'єктів можна диференціювати на дві вікові категорії: від 40 до 54 років – 3 особи; від 18 до 28 років – 2 особи.

За критерієм рівня освіти суб'єктів торгівлі людьми можна диференціювати на три категорії:

⁴⁸ Звіт про склад засуджених за 2021 рік. *Судова влада України*: офіційний веб-сайт. URL : https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/7_2021.xlsx.

⁴⁹ Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. *Офіс Генерального прокурора*: офіційний веб-сайт. URL : https://old.gp.gov.ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=225264.

- 1) базова середня та профільна середня освіта – 8 осіб;
- 2) вища і фахова перед вища – 2 особи;
- 3) без освіти – 1 особа.

Таким чином, маємо наступні типові у 2022 р. соціально-демографічні ознаки особи, яка вчиняє торгівлю людьми: громадянин України чоловічої статі, який вчинив акт делінквентної поведінки у віці від 29 до 39 років, має базову середню або профільну середню освіту.

Порівняємо отримані дані з інформацією, що міститься у звітах Державної судової адміністрації за 2022 р. Протягом даного року за ст. 149 КК України було засуджено 18 осіб⁵⁰. Більшість з них – громадяни України (13 засуджених) чоловічої статі (14 засуджених).

За віковою ознакою маємо наступну диференціацію засуджених за вчинення діяння у виді торгівлі людьми:

- 1) від 30 до 50 років – 9 осіб;
- 2) від 18 до 25 років – 4 особи;
- 3) від 25 до 30 років – 3 особи;
- 4) від 50 до 65 років – 2 особи.

За рівнем освіти винних у вчиненні злочину, передбаченого ст. 149 закону про кримінальну відповідальність можна розподілити на 5 груп:

- 1) базова загальна середня освіта – 7 осіб;
- 2) повна загальна середня – 5 осіб;
- 3) повна вища – 4 особи;
- 4) базова вища – 1 особа;
- 5) відсутність будь-якої освіти – 1 особа.

Викладене дає підстави сформулювати наступні типові соціально-демографічні ознаки засудженого за торгівлю людьми у 2022 р.: громадянин України чоловічої статі у віці від 30 до 50 років, який має базову загальну середню освіту.

Таким чином, наведені ознаки майже повністю збігаються з даними, отриманими в результаті аналізу статистичних даних Офісу ГПУ.

Синтезуючи дані Офісу ГПУ за період з 2018 по 2022 рр.⁵¹ соціально-демографічні ознаки особи, яка вчиняє торгівлю людьми, можна диференціювати на наступні категорії:

I. Гендерна складова:

- 1) особи жіночої статі – 40;
- 2) особи чоловічої статі – 64.

II. Громадянство:

- 1) громадяни України – 88 осіб;
- 2) громадяни інших держав – 15 осіб;
- 3) апатриди – 1 особа.

⁵⁰ Звіт про склад засуджених за 2022 рік. *Судова влада України*: офіційний веб-сайт. URL : https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/7_2022.xls.

⁵¹ Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. *Офіс Генерального прокурора*: офіційний веб-сайт. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushehnyya-2>.

III. Вік:

- 1) від 18 до 28 років – 32 особи;
- 2) від 29 до 39 років – 41 особа;
- 3) від 40 до 54 років – 25 осіб;
- 4) від 55 до 59 років – 2 особи;
- 5) від 60 років – 4 особи.

IV. Освіта:

- 1) повна вища або базова вища (вища і передвища) – 24 особи;
- 2) професійно-технічна – 13 осіб;
- 3) повна загальна середня та базова загальна середня (базова середня та профільна середня) – 62 особи;
- 4) початкова загальна або відсутня освіта – 5 осіб.

На підставі викладеного можна сформуванати наступні типові соціально-демографічні ознаки особи, яка вчиняє торгівлю людьми (керуючись офіційними статистичними даними Офісу ГПУ за період з 2018 по 2022 рр.): особа чоловічої статі (64 особи зі 104), громадянин України (88 осіб) у віці від 29 до 39 років (41 особа), яка має базову середню або профільну середню освіту.

Узагальнюючи дані Державної судової адміністрації за період 2018-2022 рр. соціально-демографічні ознаки особи, яка вчиняє торгівлю людьми, можна диференціювати на наступні категорії:

I. Гендерна складова:

- 1) особи жіночої статі – 42 особи;
- 2) особи чоловічої статі – 79 осіб.

II. Громадянство:

- 1) громадяни України – 102 осіб;
- 2) громадяни інших держав – 19 осіб.

III. Вік:

- 1) від 16 до 18 років – 2 особи;
- 2) від 18 до 25 років – 21 особа;
- 3) від 25 до 30 років – 28 осіб;
- 4) від 30 до 50 років – 58 осіб;
- 5) від 50 до 65 років – 11 осіб;
- 6) від 65 років – 1 особа.

IV. Освіта:

- 1) повна вища – 17 осіб;
- 2) базова вища – 12 осіб;
- 3) професійно-технічна – 17 осіб;
- 4) повна загальна середня – 48 осіб;
- 5) базова загальна середня – 23 особи;
- 6) початкова – 2 особи;
- 7) відсутня освіта – 2 особи.

На підставі викладеного можна сформуванати наступні типові соціально-демографічні ознаки засудженої за торгівлю людьми особи (керуючись

офіційними статистичними даними Державної судової адміністрації за період з 2018 по 2022 рр.): особа чоловічої статі (79 осіб зі 121), громадянин України (102 особи) у віці від 30 до 50 років (58 осіб), яка має повну загальну середню освіту.

Таким чином, типові соціально-демографічні ознаки засудженої за торгівлю людьми особи за період з 2018 по 2022 рр. (дані Державної судової адміністрації) майже повністю збігаються з типовими соціально-демографічними ознаками виявлених осіб, які вчинили зазначений акт деліктної поведінки (дані Офісу ГПУ). Водночас, інформація, що міститься у звітах Офісу ГПУ передбачає менш широкий діапазон віку кримінальних правопорушників, що дозволяє більш точно сформувати кримінологічний портрет⁵².

Проаналізуємо **соціально-рольові ознаки** особи, яка вчиняє злочин у виді торгівлі людьми. Як зазначає І. Богатирьов, соціально-рольові ознаки розкривають функції індивіда, обумовлені його становищем у системі суспільних відносин, належністю до певної соціальної групи, взаємодією з іншими людьми та організаціями у різних сферах життя (робітник чи службовець, рядовий виконавець чи керівник, неодружений чи глава сім'ї, працевдатний чи непрацевдатний, безробітний тощо). Ці ознаки вказують на місце і значимість особи у соціумі, на ролі, яким вона надає перевагу, на що спрямована її соціальна орієнтація⁵³.

Відповідно до даних Офісу ГПУ, у 2018 р. більшість торговців людьми на момент вчинення злочину належали до категорії працевдатних, які офіційно не були працевлаштовані та не навчались (23 особи). Друга за чисельністю категорія – безробітні (6 осіб). Один суб'єкт належав до числа студентів закладів вищої освіти (1 особа). Інформація про решту торговців людьми у звіті не надається (8 осіб).

Порівняємо отримані результати з інформацією, що міститься у звітах Державної судової адміністрації. Протягом 2018 р. переважна більшість засуджених на момент вчинення акту деліквентної поведінки у виді торгівлі людьми належали до категорії працевдатних, які на момент вчинення кримінального правопорушення не працювали і не навчались (10 осіб). Решта засуджених належали до категорій: студенти закладів освіти – 2 особи; пенсіонери (у тому числі особи з інвалідністю) – 1 особа; інші заняття – 1 особа.

Таким чином, дані Офісу ГПУ та Державної адміністрації України дають підстави стверджувати, що у 2018 р. більшість торговців людьми на момент вчинення кримінального правопорушення офіційно не були працевлаштовані та не навчались у закладах освіти.

У 2019 р. (згідно звітів Офісу ГПУ) зберігалась минулорічна тенденція, відповідно до якої більшість торговців людьми (22 особи) на момент

⁵² Anisimov D. O., & Shablistiy V. V. Doping as a global problem of the 21st century on account of its illegal influence on the results of official sports competitions. *Wiadomości lekarskie*, 2021, 74(11). P. 3092.

⁵³ Богатирьов І. Г., Топчій В. В. Кримінологія: підручник. К. : Дакор, 2018. С. 81.

вчинення кримінального правопорушення були працездатними, які офіційно не були працевлаштовані та не навчалися у закладах освіти. При цьому 1 особа була офіційно безробітною, інформація про решту (6 осіб) не розкривається.

Відповідно до даних Державної судової адміністрації, за критерієм занять на момент вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 149 КК України, засуджених у 2019 р. можна диференціювати на наступні категорії:

- 1) працездатні, які офіційно не працювали та не навчалися – 27 осіб;
- 2) робітники – 3 особи;
- 3) приватні підприємці – 1 особа;
- 4) працівник господарського товариства – 1 особа;
- 5) студент закладу освіти – 1 особа;
- 6) інші заняття – 2 особи.

Таким чином, статистичні дані Офісу ГПУ та Державної судової адміністрації дозволяють зробити висновок про те, що у 2019 р. більшість торговців людьми належали до категорії працездатних, які на момент вчинення кримінального правопорушення не працювали і не навчалися.

Проаналізуємо показники 2020 р. Згідно даних Офісу ГПУ, у 2020 р. переважна більшість осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння у виді торгівлі людьми, належали до категорії працездатних, які офіційно не були працевлаштовані та не навчалися у закладах освіти – 12 осіб. Дані про решту осіб (2 суб'єкти злочинів, передбачених ст. 149 КК України) у звіті цього правоохоронного органу не наводяться.

Схожі показники можна отримати і у випадку аналізу статистичних даних Державної судової адміністрації за 2020 р. Зокрема, більшість засуджених належали до категорії працездатних, які на момент вчинення діяння, передбаченого ст. 149 КК України, не мали місця офіційного працевлаштування або навчання (15 осіб). Решту можна віднести до наступних категорій:

- 1) «інші заняття» – 7 осіб;
- 2) робітники – 3 особи;
- 3) приватні підприємці – 2 особи;
- 4) студенти закладів освіти – 1 особа;
- 5) пенсіонери (у т.ч. особи з інвалідністю) – 1 особа.

У 2021 р. спостерігається аналогічна картина. Так, у звітах Офісу ГПУ за 2021 р. вказується, що переважна більшість суб'єктів торгівлі людьми на момент вчинення кримінального правопорушення були працездатними, які не працювали та не навчалися у закладах освіти (10 осіб з 12). Інформація про решту торговців людьми (2 особи) у звіті не розкривається.

Що стосується засуджених за вчинення злочину, передбаченого ст. 149 КК України (дані Державної судової адміністрації), то більшість із них у 2021 р. на момент вчинення кримінального правопорушення були працездатними, які не працювали і не навчалися (20 осіб з 24). Решта

засуджених на момент вчинення злочину були зайняті у різних сферах: робітник, приватний підприємець, пенсіонер та особа, віднесена до категорії «інші заняття».

Проаналізуємо дані за 2022 р. У звітах Офісу ГПУ зазначається, що виявлені суб'єкти злочину у вигляді торгівлі людьми, як правило, на момент вчинення даного суспільно небезпечного діяння були працездатними, які не мали офіційного місця роботи та не навчались у закладах освіти (10 осіб).

Порівняємо отримані результати зі статистичними даними, наданими Державною судовою адміністрацією. Так, засуджених у 2022 р. за ст. 149 закону про кримінальну відповідальність за критерієм заняття на момент вчинення даного суспільно небезпечного діяння можна диференціювати на п'ять категорій:

- 1) працездатні, які не мали офіційного місця роботи та (або) навчання – 10 засуджених;
- 2) особи, віднесені до категорії «інші заняття» – 4 засуджених;
- 3) безробітні – 2 особи;
- 4) приватні підприємці – 1 особа;
- 5) працівники господарських товариств – 1 особа.

Отже, у 2022 р. більшість суб'єктів злочину у вигляді торгівлі людьми (відповідно до статистичної інформації Офісу ГПУ та Державної судової адміністрації) належали до категорії «працездатні, які на момент вчинення кримінального правопорушення не мали офіційного місця працевлаштування та (або) навчання».

Узагальнюючі статистичні дані за період з 2018 по 2022 рр., розміщені на офіційному вебсайті Офісу ГПУ, маємо наступну диференціацію виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені ст. 149 КК України, за заняттями:

- 1) працездатні, які на момент вчинення злочину офіційно не працювали і не навчались – 77 осіб;
- 2) безробітні – 7 осіб;
- 3) студенти закладів освіти – 1 особа;
- 4) діяльність суб'єктів не зазначена – 19 осіб.

Більш інформаційними у контексті розкриття соціально-рольових ознак вбачаються звіти Державної судової адміністрації. Так, синтезувавши дані за період з 2018 по 2022 рр. отримуємо наступну диференціацію за ознакою занять на момент вчинення злочину:

- 1) робітники – 8 осіб;
- 2) безробітні – 2 особи;
- 3) студенти закладів освіти – 4 особи;
- 4) приватні підприємці – 5 осіб;
- 5) пенсіонери (у тому числі особи з ознаками інвалідності) – 3 особи;
- 6) працівники господарських товариств – 2 особи;
- 7) працездатні, які на момент вчинення злочину у вигляді торгівлі людьми не мали офіційного місця працевлаштування та (або) навчання;
- 8) «інші категорії» – 15 осіб.

Наведені вище результати дозволять стверджувати те, що більшість осіб, які вчинили торгівлю людьми, на момент вчинення кримінального правопорушення були працездатними, які не працювали та не навчались.

Отже, проаналізувавши соціально-демографічні та соціально-рольові ознаки особи, яка вчиняє торгівлю людьми, **розкриємо кримінально-правові ознаки**. Кримінально-правові ознаки – це не тільки дані про склад вчиненого злочину, а й про спрямованість і мотивацію злочинної поведінки, одноосібний чи груповий характер злочинної діяльності, види співучасті (виконавець, організатор, підбурювач, пособник), інтенсивність кримінальних проявів, наявність судимості тощо. Ці відомості дають уявлення про особу злочинця з кримінально-правових позицій і охоплюють якості, властиві саме злочинцю, а не якій-небудь іншій особі, наприклад, аморальній людині чи порушнику трудової дисципліни, не кажучи вже про законслухняних громадян⁵⁴.

Аналізуючи статистичну інформацію за 2018 р., викладену на офіційному вебсайті Офісу ГПУ, можна зробити висновок, що більшість виявлених осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 149 КК України, діяли одноособово (24 особи). При цьому з 14 осіб, які діяли у складі групи, 2 – здійснили злочин у складі організованої групи або злочинної організації.

Переважає більшість торговців людьми (34 особи) на раніше не притягались до кримінальної відповідальності. Всі суб'єкти злочину діяли у тверезому стані.

Відповідно до даних Державної судової адміністрації, протягом 2018 р. всі засуджені за ст. 149 КК України на момент вчинення злочину не мали судимостей. Водночас, з 14 засуджених 1 винний раніше судився, але визнаний таким, що не має судимості, а ще 1 – мав погашену або зняту судимість.

Варто зазначити, що з 14 засуджених 3 особи вчинили злочин у виді торгівлі людьми у складі групи та ще 1 – у складі організованої групи.

Таким чином, відповідно до даних Офісу ГПУ та Державної судової адміністрації, типовими кримінально-правовими ознаками особи, яка вчинила торгівлю людьми, є наступні: особа, яка не мала судимостей та діяла одноособово у тверезому стані.

У 2019 р. (за даними Офісу ГПУ) було виявлено 29 осіб, які вчинили злочин у виді торгівлі людьми. На відміну від попереднього року, більшість з даної категорії осіб діяли у складі групи – 15 суб'єктів (з них у складі організованої групи або злочинної організації – 5). Всі ці особи раніше не притягались до кримінальної відповідальності та вчинили злочин у тверезому стані.

Деяко різняться дані за аналогічний період, надані Держаною судовою адміністрацією, – більшість засуджених діяли одноособово (18 осіб), на момент вчинення акту делінквентної поведінки у виді торгівлі людьми не мали судимості – 29 осіб (з яких 1 – мала погашену або зняту судимість). Решта ж засуджених мали одну (5 винних) або три і більше судимостей (1 винний).

⁵⁴ Богатирьов І. Г., Топчій В. В. Криминологія: підручник. К. : Дакор, 2018. 352 с.

Проаналізуємо кримінально-правові ознаки зазначеної категорії осіб за 2020 р. Згідно даних Офісу ГПУ, протягом цього року більшість осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 149 закону про кримінальну відповідальність, діяли одноособово (10 осіб). Що ж стосується суб'єктів злочинців, які діяли у складі групи (4 особи), то більшість із них діяли у складі організованої групи або злочинної організації (3 особи).

Зауважимо, що всі 14 суб'єктів торгівлі людьми перебували у тверезому стані та не мали судимостей.

Що стосується кримінально-правових ознак засуджених за ст. 149 осіб (дані Державної судової адміністрації), то вони дещо відрізняються, адже переважна більшість таких громадян вчинили злочин у складі групи або у складі організованої групи (злочинної організації) – 16 осіб (тоді як одноособово – 13 винних). На момент вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 149 КК України, жоден злочинець не мав не знятої або непогашеної судимості.

У звітах Офісу ГПУ за 2021 р. зазначається, що суб'єкти злочину у виді торгівлі людьми, як правило, діяли у складі групи (7 з 12). При цьому, переважна більшість з них діяла у складі організованої групи або злочинної організації (6 суб'єктів). Всі торговці людьми на момент вчинення вказаного злочину не перебували у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння та не мали не знятої або не погашеної судимості.

Розглянемо кримінально-правові ознаки торговців людьми у 2021 р. на основі даних Державної судової адміністрації. Більшість засуджених вчинили злочин одноособово (13 осіб). Решта засуджених вчинили злочин у складі: групи (6 винних) або організованої групи (5 винних).

Що стосується наявності (відсутності) судимостей, то, як правило, винні у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 149 КК України, на момент вчинення злочину їх не мали (21 особа). Решта винних (3 особи) мали по одній не знятій і непогашеній судимості.

У 2022 р., відповідно до офіційних статистичних даних, наданих Офісом ГПУ, більшість виявлених осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 149 КК України, діяли одноособово (10 осіб), тоді як лише одна особа вчинила злочин у складі групи. Всі суб'єкти злочину у виді торгівлі людьми діяли у тверезому стані.

Що стосується наявності судимостей, то з 11 виявлених кримінальних правопорушників лише 1 особа мала не зняту і не погашену судимість (при цьому ще 1 особа раніше вчиняла кримінальні правопорушення).

Порівняємо отримані результати з офіційними статистичними даними, наданими Державною судовою адміністрацією. Більшість засуджених у 2022 р. за ст. 149 КК України вчинили злочин одноособово (12 з 18 засуджених) у тверезому стані (всі 18 засуджених). При цьому, всі винні у вчиненні даного суспільно небезпечного діяння не мали судимостей (1 особа судилася, але судимість була погашена чи знята).

Отже, на основі аналізу звітів Офісу ГПУ за період з 2018 по 2022 рр., можна диференціювати кримінально-правові ознаки особи, яка вчиняє торгівлю людьми на наступні категорії:

I. За співучастю (діяли у складі групи або одноособово):

- 1) вчинили злочин одноособово – 63 особи;
- 2) вчинили злочин у складі групи – 41 особа (16 з них у складі організованої групи або злочинної організації).

II. За наявністю або відсутністю не знятої чи непогашеної судимості:

- 1) не мали не знятої чи непогашеної судимості – 100 осіб;
- 2) мали хоч б одну не зняту і не погашену судимість – 4 особи.

Всі кримінальні правопорушники на момент вчинення злочину перебували у тверезому стані.

Таким чином, найбільш типовими кримінально-правовими ознаками особи, яка вчиняє торгівлю людьми (за даними Офісу ГПУ за період з 2018 по 2022 рр.), є наступні: особа, яка вчинила злочин одноособово, не мала не знятої і непогашеної судимості, перебувала у тверезому стані.

На підставі аналізу даних Офісу ГПУ за період з 2018 по 2022 рр. можна сформулювати наступну кримінологічну характеристику особи, яка вчиняє злочини, пов'язані з торгівлею людьми: раніше не судимий громадянин України чоловічої статі, який вчинив злочин одноособово у віці від 29 до 39 років, має базову середню (або профільну середню) освіту, працездатний, який на момент вчинення злочину не мав офіційного місця працевлаштування або навчання. На момент вчинення кримінального правопорушення перебував у тверезому стані.

На основі аналізу звітів Державної судової адміністрації за період з 2018 по 2022 рр., можна диференціювати кримінально-правові ознаки особи, яка вчинила торгівлю людьми на наступні категорії:

I. За співучастю (діяли у складі групи або одноособово):

- 1) вчинили злочин одноособово – 67 осіб;
- 2) вчинили злочин у складі групи – 54 особи (12 з них у складі організованої групи або злочинної організації).

II. За наявністю або відсутністю не знятої чи непогашеної судимості:

- 1) не мали не знятої чи непогашеної судимості – 113 осіб;
- 2) мали не зняту і не погашену судимість – 8 осіб.

Отже, можна зробити висновок, що кримінально-правові ознаки особи, яка вчинила злочин у виді торгівлі людьми у період з 2018 по 2022 рр. (дані Офісу ГПУ), та особи, засудженої за вчинення злочину, передбаченого ст. 149 закону про кримінальну відповідальність, у період з 2018 по 2022 рр. (дані Державної судової адміністрації) збігаються: особа, яка діяла одноособово та на момент вчинення злочину не мала судимостей. Кримінальне правопорушення вчинила у тверезому стані.

З викладеного слідує, що кримінологічний портрет засудженого за торгівлю людьми (на основі даних Державної судової адміністрації за період з 2018 по 2022 рр.) наступний: громадянин України чоловічої статі у віці від

30 до 50 років, має повну загальну середню освіту, на момент вчинення кримінального правопорушення був працездатним, проте не мав офіційного місця працевлаштування або навчання, діяв одноособово, раніше не судимий.

Підсумовуючи викладене вище можна сформулювати наступний портрет особи, яка вчинила злочин у вигляді торгівлі людьми (за результатами аналізу звітів Офісу ГПУ та Державної судової адміністрації за 2018-2022 рр.): працездатний громадянин України чоловічої статі у віці від 29 до 39 років, з повною загальною середньою освітою, який не має офіційного місця працевлаштування або навчання, діє одноособово та не має не знятої і непогашеної судимості. Кримінальне правопорушення вчиняє у тверезому стані.

На окрему увагу заслуговує питання того, як найчастіше діють торговці людьми: одноособово або у складі групи. З наведеного вище слідує, що такі особи діють одноособово, проте дані офіційної статистики у цьому аспекті можуть бути не зовсім об'єктивними через складнощі, що виникають у виявленні винних та притягненні їх до кримінальної відповідальності.

Як зазначає В. Пяковський, торгівля людьми має певні криміналістичні особливості через те, що ці злочини головним чином вчиняються групами осіб. Переважна більшість опитаних оперативних працівників та слідчих зазначають, що торгівлю людьми здійснюють найчастіше організовані групи (68,4 % та 59,4 % відповідно), хоч матеріали вивчених кримінальних справ вказують на протилежне: 7,7 % злочинів вчинено організованими групами, 44,2 % злочинів вчинено групами осіб за попередньою змовою і 48,1 % злочинів – окремими особами. Однак ці дані, що містяться в кримінальних справах, не можна вважати об'єктивно достовірними через складність доказування вини окремих осіб у вчиненні торгівлі людьми, на що вказують працівники правоохоронних органів⁵⁵.

Зрозуміло, що відповідні опитування та статистичні дані на сьогоднішній день є дещо застарілими, проте припускаємо, що наведена динаміка продовжує зберігатись на практиці (ба більше, нерідко торгівля людьми – це бізнес транснаціонального масштабу). Втім, тезу про те, що торгівлю людьми здійснюють на практиці, як правило, у складі групи, доречно розглядати як припущення.

Водночас не підлягають сумнівам висновки про те, що злочини у вигляді торгівлі людьми вчиняються злочинними групами на досить високому рівні організованості. Групи створюються, як правило, на ґрунті особистих знайомств (18,5 % притягнутих до кримінальної відповідальності за вивченими кримінальними справами – родичі; 7,4 % – знайомі по роботі; 74,1 % – знайомі в побуті), до їх складу входять як громадяни України, так і іноземці (йдеться про наявність міжнародних зв'язків – 77,8 % злочинних груп за вивченими кримінальними справами мали іноземні зв'язки), у більшості випадків для вчинення злочинів (зокрема, для оформлення

⁵⁵ Пяковський В. В. Методика розслідування торгівлі людьми: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2004. 25 с.

закордонних паспортів, інших необхідних для виїзду за кордон документів або для нелегального переміщення за кордон України) використовуються корумповані зв'язки з працівниками відповідних державних органів, установ та організацій⁵⁶.

Відповідні фактори важливо враховувати під час профілактики та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми.

У контексті кримінологічного портрета особи, яка вчиняє злочин, передбачений ст. 149 закону про кримінальну відповідальність, доречними виглядають зауваження авторів навчального посібника «Кримінологія: Загальна та Особлива частини» (за заг. ред. В. Голіної), як зазначають, що особи, які вчинюють злочини проти волі, честі та гідності, як правило, раніше не притягувалися до кримінальної відповідальності, не мають психічних відхилень, позитивно характеризуються на роботі і в побуті, інтелектуально розвинені, володіють яскраво вираженими вольовими і організаторськими здібностями⁵⁷.

⁵⁶ Пясковський В. В. Методика розслідування торгівлі людьми: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2004. 25 с.

⁵⁷ Даньшин І. М., Голіна В. В., Валуйська М. Ю. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник (2-ге вид. перероб. і доп.). Харків : Право, 2009. 288 с.

3. ДЕТЕРМІНАНТИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Перш ніж проаналізувати основні напрямки запобігання торгівлі людьми, важливо розглянути чинники, що прямо або опосередковано впливають на вчинення даного акту делінквентної поведінки. Тільки у випадку їх ліквідації (нейтралізації, зниженню рівня впливу) можливо досягнути істотних результатів у вигляді зменшення динаміки поширення даного виду злочинів.

Станом на сьогоднішній день у науковому середовищі відсутня єдина позиція щодо кількості та назв чинників, що прямо або опосередковано впливають на вчинення акту деліктної поведінки. Відповідно до одного з найбільш поширених підходів, їх доречно використовувати у розрізі категорії «детермінанти кримінальних правопорушень».

Термін «детермінація» є похідним від слів «детермінант» (визначник), «детермінувати» (визначати, обумовлювати). Детермінація – процес обумовлювання, визначення. У кримінологічній літературі для позначення вказаних процесів і явищ нерідко використовуються також терміни «причини та умови» або «обставини», які використовуються як взаємозамінні та є синонімами⁵⁸.

Таким чином, детермінанти є узагальнюючим поняттям, що включає у себе такі складові частини, як причини та умови кримінального правопорушення. Дане поняття («детермінанти») вживається у тотожному значенні з категоріями «обставини», «фактори», «чинники».

У контексті дослідження детермінантів торгівлі людьми доречно розкрити зміст таких складових елементів, як причини та умови.

Причини злочинності являють собою такі явища суспільного життя, які породжують злочинність, підтримують її існування, викликають її зростання або зниження. Сфера дії причин – це насамперед стадії мотивації й ухвалення рішення, коли йдеться про формування мотиву, мети, визначення шляхів її досягнення саме як злочинних⁵⁹.

Таким чином, причина – це спонукальний чинник, який викликає у майбутнього суб'єкта кримінального правопорушення бажання вчинити те чи інше суспільно небезпечне діяння.

Умова – це те, що само по собі не породжує злочинність, але впливає на процеси породження, бере участь у детермінації злочинності⁶⁰.

Отже, умови вчинення кримінального правопорушення – це ті чинники, що сприяють зародженню причин та (або) позитивно впливають на вибір суб'єктом кримінального правопорушення протиправної модної поведінки (наприклад, прогалини або колізії в законодавстві, недостатній рівень охорони державних кордонів тощо можуть стати фактором, який додатково запевнить особу вчинити акт деліктної поведінки, передбачений ст. 149 закону про кримінальну відповідальність).

⁵⁸ Сміян Л. С., Нікітіна Ю. В. Кримінологія: підручник. К. : НАУ, 2010. 423 с.

⁵⁹ Там само. С. 423.

⁶⁰ Там само. С. 423.

Основними ознаками, що притаманні причинам та умовам злочинності є:

1) причини та умови, що сприяють вчиненню злочину, повинні бути необхідними. Під необхідними причинами та умовами варто розуміти такі явища, без яких виникнення передбачуваного наслідку (тобто злочину) було би зведено нанівець⁶¹.

До причин та умов злочинності прийнято відносити вагомі фактори, які прямо або опосередковано вплинули на рішення суб'єкта кримінального правопорушення вчинити злочин або кримінальний проступок.

2) причини та умови повинні бути юридично значимими. Юридична значимість визначається взаємозв'язком двох критеріїв. Перший критерій полягає в тому, що причини та умови, що сприяють вчиненню злочину, повинні мати безпосереднє відношення до розслідуваного діяння. Другий критерій пов'язаний з тим, що виявлення та усунення названих обставин повинно сприяти реалізації завдань кримінального провадження⁶².

Таким чином, усунення (нейтралізація, зниження рівня впливу) детермінантів злочинів призводить до зниження рівня відповідного виду злочинності. Саме тому, аналіз причин та умов тих чи інших видів кримінальних правопорушень відіграє важливу роль у процесі протидії злочинності.

3) між причинами та умовами, що сприяють вчиненню злочину, з одного боку, і злочинном – з іншого, повинен існувати закономірний зв'язок, тобто такий, що об'єктивно існує, повторюється і зумовлює розвиток злочинного діяння⁶³.

Між причинами та умовами вчинення кримінального правопорушення існує стійкий взаємозв'язок. Подекуди цей взаємозв'язок є настільки тісним, що відмежувати причини від умов стає майже неможливо. Саме тому дослідження даних факторів проводиться у комплексі.

4) причини та умови повинні неминуче приводити до вчинення злочину. Це означає, що у випадку неусунення зазначених обставин обов'язково буде вчинено аналогічний злочин.

5) причини та умови злочину повинні бути виявлені в сукупності, оскільки при частковому (неповному) виявленні та усуненні даних явищ вони можуть привести до вчинення нових злочинних діянь⁶⁴.

Отже, встановивши зміст категорії «детермінанти злочинності» та її складових елементів, проаналізуємо основні детермінанти торгівлі людьми.

Як неодноразово зазначалося вище, торгівля людьми – глобальна проблема, що існує у суспільстві з давніх часів. З огляду на ці факти цілком очевидно, що проблемі детермінантів даного виду кримінальних правопорушень присвячено ряд наукових праць, нормативних документів тощо. Цікавим у даному контексті вбачається зміст «Інструментарію для боротьби з торгівлею людьми». Дана праця являє собою збірник методичних

⁶¹ Джужа О. М., Василевич В. В., Черней В. В. Кримінологія: підруч. К. : НАВС, 2020. С. 79.

⁶² Там само. С. 79.

⁶³ Там само. С. 79.

⁶⁴ Там само. С. 79.

рекомендацій щодо питань боротьби з торгівлею людьми, підготовлений Організацією Об'єднаних Націй у 2008 р. Як зазначається у «Інструментарії для боротьби з торгівлею людьми», детермінанти торгівлі людьми різноманітні. При цьому варто враховувати, що причини та умови торгівлі людьми у різних державах доволі часто відрізняються, адже торгівля людьми – це складне явище, що залежить від багатьох аспектів (соціальних, економічних, культурних тощо)⁶⁵.

Дійсно, у кожній державі наявні свої унікальні детермінанти, що прямо або опосередковано впливають на негативну динаміку поширення торгівлі людьми. Так, наприклад, потужним детермінантом торгівлі людьми в Україні наразі виступає широкомасштабна війна, яку у лютому 2022 р. проти нашої Батьківщини розпочала держава-варвар. При цьому, нерідко війна діє у комплексі з іншими детермінантами, серед яких значний перелік «загальних причин та умов», тобто чинників, які, як правило, є універсальними для всіх багатьох держав світу та сприяють вчиненню даного виду деліктної поведінки. Проаналізуємо їх детальніше.

Як зазначається у «Інструментарії для боротьби з торгівлею людьми», відповідний акт деліктної поведінки, як правило, реалізується завдяки бажанню постраждалої від торгівлі людьми особи мігрувати в інші населенні пункти (держави). На цьому бажанні торговці людьми отримують початковий контроль над постраждалим, який потім посилюють шляхом застосування того чи іншого виду примусу⁶⁶.

Дійсно, як демонструє практика, діяльність торговців людьми у більшості випадків базується на бажанні постраждалого змінити місце проживання. При цьому, причини такого бажання можуть бути різноманітні. Серед них: бідність, пригноблення, відсутність прав людини, відсутність соціальних чи економічних можливостей, небезпека, що виникає через ймовірні або реальні конфлікти; нестабільність тощо. Політична нестабільність, мілітаризм, громадянські заворушення, внутрішні збройні конфлікти та стихійні лиха можуть призвести до негативної динаміки поширення торгівлі людьми. Дестабілізація та переміщення груп населення підвищують їх вразливість до експлуатації та насильства, які трансформуються у торгівлю людьми та використання примусової праці. Війни та громадянські конфлікти можуть призводити до масового переміщення населення, у наслідок чого сироти та бездоглядні діти стають сильно вразливими для торговців людьми⁶⁷.

Війна спричинила масовий відтік населення з України. Щодня російські окупанти обстрілюють об'єкти цивільної інфраструктури та житлові будинки громадян, через що мільйони українців були вимушені шукати притулок за межами нашої держави у пошуках безпеки.

⁶⁵ Toolkit to Combat Trafficking in Persons: Global Programme against Trafficking in Human Beings. New York : United Nations, 2008. 547 p. URL : http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/HT_Toolkit08_English.pdf.

⁶⁶ Там само. Р. 424.

⁶⁷ Там само. Р. 424.

Так, за даними ООН, станом на 03 жовтня 2023 р. близько 6 204 600 українців покинули територію України з початку широкомасштабної війни⁶⁸. У таких умовах мільйони українських жінок, дітей, осіб похилого віку та осіб з ознаками інвалідності, рятуючи власне життя та життя своїх рідних і близьких, були змушені у короткі терміни шукати можливості виїзду за межі України.

Попит на виїзд за кордон та брак часу для осмислення тих чи інших деталей такої поїздки, складний психоемоційний стан стали ідеальними умовами для торговців людьми вчинити злочини, передбачені ст. 149 КК України.

Окремо зауважимо, що потерпілими від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 149 КК України, стають і чоловіки призовного віку, які намагаються незаконно покинути територію держави. Такі громадяни апріорі усвідомлюють, що йдуть на злочин, намагаючись незаконно покинути територію України, тому у торговців людьми з'являються додаткові важелі впливу (наприклад, шантаж) та умови для вчинення злочину (під приводом «додаткових заходів безпеки від викриття»).

Викладена вище теза частково підтверджується статистичними даними. Так, останнім часом кількість постраждалих від торгівлі людьми чоловіків невинно зростає. Зокрема, за даними Офісу Генерального прокурора України, за період з січня по вересень 2023 р. кількість осіб, які потерпіли від торгівлі людьми дорівнює 80, з яких переважна більшість (53 особи) – особи чоловічої статі⁶⁹.

Схожий ефект впливу має і фактор політичної нестабільності та громадських заворушень. У таких умовах ряд мешканців відповідної держави намагаються якнайшвидше тимчасово покинути територію відповідної країни на період вирішення кризи.

Стихійні лиха – також потужний чинник, що впливає на міграцію людей. Виверження вулканів, буревії, цунамі тощо нерідко створюють загрозу для життя та здоров'я людей, спричиняють гуманітарні катастрофи. Зрозуміло, що у таких умовах люди намагаються убезпечити себе та своїх близьких, тому приймають рішення перебраться у більш безпечні місця.

Таким чином, більшість з перелічених факторів створюють наступний ланцюг впливу на людину: загроза життю або здоров'ю людини або її близьких та рідних – необхідність швидко покинути місце постійного перебування – відсутність в діях мігрантів чіткого та продуманого плану переселення – складний психоемоційний стан – хаотичність в діях. Зрозуміло, що такий стан речей створює оптимальні умови для торговців людьми у реалізації їх злочинних намірів.

⁶⁸ Ukraine refugee situation: Operational Data Portal. URL : <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

⁶⁹ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-вересень 2023 року. *Офіс Генерального прокурора*: офіційний веб-сайт. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=237683.

Ці фактори, як правило, чинять тиск на жертв торгівлі людьми та підштовхують їх до міграції а, отже, і під контроль торговців людьми. Втім, вплив на постраждалого від торгівлі людьми можуть здійснити і інші фактори, які зазвичай «перетягують» потенційних жертв. Бідність і багатство є відносними поняттями, які призводять до використання таких схем міграції та торгівлі людьми, за яких жертви переміщуються з умов крайньої бідності до умов, у яких бідність відчувається не так гостро. У цьому контексті швидкий розвиток теле- та радіотрансляцій, телекомунікацій, включаючи Інтернет, у країнах, що розвиваються, посилив бажання мігрувати до розвинутих країн і, разом з цим, рівень вразливості потенційних мігрантів по відношенню до торговців людьми⁷⁰.

Другим за поширеністю (після бажання забезпечити безпеку собі та своїм близьким) мотивом, яким керують постраждалі від торгівлі людьми є бажання змінити своє життя на краще. Недостатність коштів та бажання «жити як у фільмах» сприяють тому, що майбутній постраждалий від торгівлі людьми приймає рішення змінити місце проживання у пошуках кращої долі. У таких умовах торговці людьми, як правило, маніпулюють цим мотивом, обіцяючи потенційному постраждалому швидкий та дешевий шлях до виїзду за кордон та отриманні престижної та високооплачуваної роботи.

Нерідко постраждалими від торгівлі людьми стають діти. Зокрема, за даними Офісу Генерального прокурора України⁷¹ майже кожен п'ятий потерпілий від торгівлі людьми у 2022 р. – неповнолітній. Не в останню чергу даний факт також пов'язаний з фактором бідності. Як зазначається у згаданому вище «Інструментарії для боротьби з торгівлею людьми», практика передачі дітей з малозабезпечених родин під опіку більш заможних друзів або родичів може сприяти їх вразливості. Деякі батьки продають (передають) своїх дітей, при чому не тільки заради грошей, але і в надії на те, що їх діти у такий спосіб зможуть уникнути бідності та опиняться там, де їх життя складатиметься краще, ніж у них, і де у них буде більше можливостей⁷².

Зрозуміло, що у сучасному суспільстві подібні мотиви та виправдання виглядають банальними, проте голод та бідність – вагома рушійна сила, яка інколи може ставити людину перед вибором: здійснити аморальний вчинок або вижити.

Ще одним потужним детермінантом торгівлі людьми в окремих державах виступає соціальна практика та культурні. Наприклад, зниження значущості жінок та дівчат у тому або іншому суспільстві робить їх вразливими перед торгівлею людьми⁷³.

⁷⁰ Toolkit to Combat Trafficking in Persons: Global Programme against Trafficking in Human Beings. New York : United Nations, 2008. P. 424. URL : http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/HT_Toolkit08_English.pdf.

⁷¹ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. *Офіс Генерального прокурора*: офіційний веб-сайт. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=225262.

⁷² Toolkit to Combat Trafficking in Persons: Global Programme against Trafficking in Human Beings. New York : United Nations, 2008. P. 424. URL : http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/HT_Toolkit08_English.pdf.

⁷³ Там само. P. 424.

Не дивлячись на той факт, що держави-члени ООН зобов'язались криміналізувати діяння у виді торгівлі людьми та суворо дотримуватись положень Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, на практиці, на превеликий жаль, проблема гендерної рівності в окремих державах, що обрали антидемократичний курс розвитку, продовжує існувати.

Яскравим прикладом такої держави наразі є Афганістан, у якому влітку 2021 р. до влади прийшли представники радикального ісламістського руху «Талібан». Представники цього руху не визнають жінок в якості рівних суб'єктів суспільних відносин, створюючи для них ряд правил та заборон. Зрозуміло, що у таких умовах жертвами торгівлі людьми, як правило, стають жінки, а сама торгівля людьми – є доволі розповсюдженим явищем на території цієї країни. Зауважимо, що жінки, як правило, стають секс-рабіннями, які підкорюються волі рабовласника та не мають жодних прав.

До числа інших факторів, що сприяють торгівлі людьми, відносяться проблеми, пов'язані з:

1) слабкою охороною державних кордонів⁷⁴ – недостатньо надійна охорона кордонів облегшує транснаціональним злочинним угрупованням, що займаються торгівлею людьми, можливості незаконно переправляти постраждалих від торгівлі людьми через державний кордон та, як наслідок, успішно реалізовувати свій злочинний намір і уникати кримінальної відповідальності за це.

Відповідно до ч. 2 ст. 7 згаданої вище Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 р, Кожна Сторона вживає законодавчих або інших відповідних заходів для запобігання, наскільки це можливо, використанню транспортних засобів, які експлуатуються комерційними перевізниками, для вчинення правопорушень, визначених згідно із цією Конвенцією⁷⁵.

Через ряд причин держави, що ратифікували вказаний документ, не завжди можуть повністю контролювати власні кордони. На превеликий жаль, до числа таких країн наразі відноситься і України. Через воєнну агресію російської федерації наразі ряд ділянок державного кордону нашої держави знаходиться під контролем окупанта. У такій ситуації під патронатом російських воєнних злочинців, колаборантів та інших антисоціальних елементів торговці людьми можуть безперешкодно реалізовувати відповідні акти деліктної поведінки. При цьому російська федерація може виступати у цій ситуації не тільки в якості країни-збуту жертв торгівлі людьми, але і країною-транзитом.

Не дивлячись на таку ситуацію (яка, впевнені, найближчим часом вирішиться безальтернативною перемогою України та відновленням контролю над всіма ділянками державного кордону), держава в особі правоохоронних

⁷⁴ Там само. Р. 424.

⁷⁵ Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005 р. База даних «Законодавство України». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text.

органів повинна посилити контролю над підконтрольними ділянками державного кордону, щоб знизити ризики поширення торгівлі людьми. Більш детально відповідні заходи будуть проаналізовані у наступному питанні методичних рекомендацій.

2) корумпованістю державних посадовців⁷⁶. Корупція – потужний детермінант поширення багатьох видів кримінальних правопорушень до числа яких відноситься і торгівля людьми. Зокрема, корупційний чинник не тільки дозволяє торговцям людьми переправляти жертв через державні кордони (наприклад, шляхом заборони перевірки тих чи інших транспортних засобів на КПП, підкупу осіб, які несуть або організують службу на КПП тощо), але і уникати кримінальної відповідальності всередині держави (підкуп працівників правоохоронних органів).

Для боротьби з цим явищем важливим є створення та незалежне функціонування антикорупційних правоохоронних органів, діяльність яких зорієнтована на подолання явища корупції всередині держави.

3) участю міжнародних організованих злочинних груп або мереж та обмеженістю можливостей або недостатньою сумлінністю співробітників імміграційних та правоохоронних органів відповідного прикордонного контролю⁷⁷.

У першу чергу даний чинник пов'язаний із недостатньо ефективною роботою правоохоронних органів через низький рівень кваліфікації відповідних посадовців, недостатній рівень заробітної плати (що впливає на мотивацію правоохоронців) тощо.

4) недоліки у законодавстві у сфері запобігання торгівлі людьми та відсутність політичної волі, а також готовності забезпечувати виконання наявного законодавства або реалізацію повноважень⁷⁸.

Як зазначалося у першому підрозділі методичних рекомендацій, одним з важливих напрямків запобігання торгівлі людьми є наявність якісного законодавства у цій сфері. При цьому, враховуючи той факт, що злочинність – явище динамічне, важливо постійно підтримувати законодавство на високому рівні шляхом аналізу зарубіжного досвіду, дослідження проблем сьогодення та внесення необхідних змін до чинних законодавчих та підзаконних актів (прийняття нових документів у цій сфері).

Прогалини та колізії у законодавстві через які торговці людьми можуть уникати кримінальної відповідальності за свої діяння або через які правоохоронці не можуть застосувати необхідні заходи примусу, у свою чергу, призводять до негативної динаміки поширення цього асоціального явища.

Зауважимо, що перелічені детермінанти далеко не єдині фактори, що сприяють поширенню актів торгівлі людьми. Так, наприклад, автори

⁷⁶ Toolkit to Combat Trafficking in Persons: Global Programme against Trafficking in Human Beings. New York : United Nations, 2008. P. 424. URL : http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/HT_Toolkit08_English.pdf.

⁷⁷ Там само. P. 424.

⁷⁸ Там само. P. 424.

навчального посібника «Протидія торгівлі людьми» виокремлюють ряд детермінантів, які за джерелом впливу умовно можна диференціювати на внутрішні та зовнішні. Окремі з них були розглянуті нами вище, проте ряд з них заслуговує на окрему увагу. Загалом до числа внутрішніх детермінантів відносяться:

1. Економічна нестабільність у державі та низький рівень життя населення⁷⁹ – даний детермінант вже було проаналізовано нами вище. Нагадаємо, саме бідність – один з головних факторів поширення торгівлі людьми.

2. Домашнє насильство, інші прояви гендерної нерівності⁸⁰. Проблема гендерної нерівності частково була згадана нами вище.

На практиці акт торгівлі людьми нерідко починається саме з домашнього насильства. Особа потрапляє у залежність аб'юзера, який в подальшому руйнує її особистість та, врешті-решт, вчиняє відносно неї кримінальне правопорушення у виді торгівлі людьми.

Враховуючи даний факт профілактика домашнього насильства нерідко виступає в якості напрямку запобігання торгівлі людьми. Даний факт має бути врахований суб'єктами протидії злочинності в процесі реалізації ними кримінологічної роботи.

3. Стереотипне сприйняття торгівлі людьми як проблеми, що «мене не торкнеться», оскільки «це стосується лише молодих жінок або тих, хто їде за кордон» тощо⁸¹.

Дійсно, більшість постраждалих від торгівлі людьми – особи, які бажають покинути територію відповідної держави. Переважна більшість з них належать до числа жіночої статі.

Водночас, відповідний портрет жертви торгівлі людьми формується лише на підставі найбільш поширених випадків, проте не є закономірністю. Не дивлячись на це, у свідомості багатьох громадян типовий портрет жертви торгівлі людьми розглядається в якості безальтернативного правила, що підвищує рівень їх віктимізації.

У таких умовах майбутня жертва торгівлі людьми починає нехтувати всіма правилами особистої безпеки та стає легкою «здобиччю» для торговців людьми.

Для усунення зазначеного детермінанту суб'єктам протидії злочинності важливо проводити інформаційно-роз'яснювальні кампанії серед населення, в яких розкривати інформацію щодо основних правил уникнення ймовірності стати жертвою торгівлі людьми, статистичні дані, пов'язані з поширенням даного кримінального правопорушення тощо.

4. Недостатня поінформованість про ризики нелегального працевлаштування як в Україні, так і за кордоном⁸².

⁷⁹ Протидія торгівлі людьми: посібник для дільничних інспекторів міліції. Київ, 2012. С. 11. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/e/7/93271.pdf>.

⁸⁰ Там само. С. 11.

⁸¹ Там само. С. 11.

Вище неодноразово було наголошено про те, що значна частина постраждалих від торгівлі людьми намагались якомога швидше опинитись у більш економічно розвиненій державі з метою пошуку так званого «кращого життя». Зрозуміло, що у таких умовах особа намагається знайти найбільш високооплачувану роботу серед можливих. Нерідко у такій ситуації виникає спокуса тимчасового нелегального працевлаштування, яке, як правило, потенційно може принести більший дохід (адже за такої схеми роботодавець та сам працівник не сплачують передбачені законом податки).

Порушення трудового законодавства може не тільки призвести до проблем із законом (що, в свою чергу, є додатковим важелем впливу з боку торговців людьми), але і до потрапляння у пастку відповідних злочинців (під приводом «роботи» кримінальні правопорушники можуть застосувати до жертви чергову схему обману, що призводить до кабали).

Для нейтралізації даного детермінанту, як і у попередньому випадку, важливо проводити інформаційно-роз'яснювальні кампанії, спрямовані на зниження рівня віктимізації населення.

5. Привабливість уявного кращого життя за кордоном та погана обізнаність українських громадян щодо реалій перебування за кордоном, можливих наслідків та алгоритму дій у випадку небажаних ситуацій.

6. Повільний розвиток державної системи захисту постраждалих⁸³. Торгівля людьми – прибутковий бізнес, який щороку приносить великі доходи для транснаціональних злочинних організацій. Наявність фінансів прямо пов'язана з наявністю корупційних зв'язків із представниками правоохоронних органів, органів державної влади та місцевого самоврядування тощо.

Отже, маючи матеріальні ресурси та корупційні зв'язки з представниками місцевої або державної влади торговці людьми можуть переслідувати постраждалих від торгівлі людьми, яким з тих чи інших причин (втеча, робота правоохоронних органів тощо) вдалось вирватись із зони їх впливу.

Для зниження ризиків розвитку відповідних сценаріїв важливо передбачити механізми ефективного захисту постраждалих від торгівлі людьми, що дозволить не тільки захистити їх права та свободи, але і допомогти швидко соціалізуватись.

7. Несистематична робота з профілактики торгівлі людьми⁸⁴. Запобігання будь-якому виду злочинів передбачає вжиття систематичних заходів з боку суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням.

Хаотичність та відсутність системності під час реалізації даного напрямку кримінологічної роботи призводить до того, що:

⁸² Протидія торгівлі людьми: посібник для дільничних інспекторів міліції. Київ, 2012. С. 11. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/7/93271.pdf>.

⁸³ Там само. С. 11.

⁸⁴ Там само. С. 11.

1) вжиті заходи несуть низький рівень ефективності та не призводять до досягнення поставлених цілей;

2) кримінальні правопорушники швидко пристосовуються до нових умов та знаходять шляхи подолання несприятливих для них факторів.

До числа зовнішніх детермінантів торгівлі людьми, як правило, відносять:

1. Інтернаціоналізація тіньової економіки⁸⁵. Тіньова економіка – глобальна проблема, що породжує корупцію. Даний детермінант нерозривно пов'язаний з проаналізованим вище «недостатня поінформованість про ризики нелегального працевлаштування як в Україні, так і за кордоном».

Можливість неофіційного працевлаштування не тільки завдає шкоди державі, але і створює сприятливі умови для порушення трудових прав громадян та позбавляє їх соціального захисту. Як наслідок, нелегальні працівники ризикують стати постраждалими від торгівлі людьми.

2. Попит на низькооплачувану працю.

3. Попит на неофіційну працю, зокрема й дітей, наприклад, у сфері комерційної сексуальної експлуатації;

4. Попит на працю в галузях, де основне населення не бажає працювати через низку причин, зокрема небезпечні умови праці, велике фізичне навантаження тощо;

5. Брак можливостей легального працевлаштування за кордоном для громадян України⁸⁶.

Таким чином, серед зовнішніх детермінантів торгівлі людьми цілий ряд причин та умов пов'язані з проблемами працевлаштування за кордоном. Кожен з цих факторів прямо пов'язаний з бажанням майбутнього постраждалого від торгівлі людьми покращити своє матеріально-фінансове становище.

6. Недосконалість законодавства та практик з протидії торгівлі людьми у деяких країнах світу, що дозволяє торговцям людьми маніпулювати власною безкарністю і обмежує можливості допомоги жертвам⁸⁷.

На сьогоднішній день ціла низка держав мають низьку ефективність у сфері протидії торгівлі людьми, що зумовлено рядом факторів: високий рівень корупції, складна політична ситуація тощо. З огляду на це торговці людьми можуть розвивати свій «бізнес» та підвищувати рівень міжнародного впливу, через що явище торгівлі людьми стрімко поширюється на інші держави світу. Відтак, ефективна протидія вказаним актам деліктної поведінки можлива лише у випадку тісної міжнародної співпраці, що прямо зазначено у згаданих вище Протоколі та Конвенції.

7. Спрощення можливостей для подорожування⁸⁸. У сучасних демократичних державах кордони все частіше стають умовною позначкою. Так, наприклад, кордони між державами-членами ЄС являють собою

⁸⁵ Протидія торгівлі людьми: посібник для дільничних інспекторів міліції. Київ, 2012. С. 11. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/7/93271.pdf>.

⁸⁶ Там само. С. 11-12.

⁸⁷ Там само. С. 11-12.

⁸⁸ Там само. С. 12.

накреслені лінії або інформаційні знаки. Такий стан речей створює для громадян ряд зручностей, проте підвищує ризики безперешкодного проїзду кримінальних правопорушників.

Спрощення порядку і правил перетину кордонів для подорожування дозволяє торговцям людьми під видом туризму реалізовувати свої кримінально протиправні наміри.

Таким чином, існує цілий комплекс детермінантів торгівлі людьми, які умовно можна диференціювати на загальні (тобто ті, що характерні для більшості держав світу) та такі, що є характерними для окремих країн світу (наприклад, фактор широкомасштабної війни, який став потужним детермінантом для України). У наступному підрозділі нами будуть проаналізовані заходи запобігання вказаним актам деліктної поведінки.

4. ЗАПОБІГАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних демократичних державах пріоритетним напрямом діяльності всіх суб'єктів протидії злочинності виступає запобігання злочинності. Саме недопущення актів кримінально-протиправної поведінки вбачається найбільш ефективним засобом охорони найбільш важливих суспільних відносин.

Станом на сьогоднішній день на науковому рівні відсутнє єдина позиція щодо визначення поняття «запобігання злочинності». Проаналізувавши ряд наукових позицій із цього питання пропонуємо розглядати під ним один з основних напрямків протидії злочинності, що складається з профілактики, попередження та припинення злочинів та кримінальних проступків, які ще не були завершені суб'єктом кримінального правопорушення⁸⁹.

Таким чином, запобігання є складовою частиною протидії злочинності. Варто зазначити, що зміст поняття «протидія торгівлі людьми» прямо розкривається у Законі України «Про протидію торгівлі людьми». Так, відповідно до ч. 1 ст. 1 цього нормативно-правового акта під нею розуміється система заходів, спрямованих на подолання торгівлі людьми шляхом її попередження і боротьби з нею та надання допомоги і захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми⁹⁰.

Таким чином, протидія торгівлі людьми – широке поняття, що включає у себе не тільки напрям запобігання вказаним актам деліктної поведінки, але і боротьбу із даним явищем шляхом розкриття кримінальних правопорушень та притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб.

У дефініції протидії торгівлі людьми згадується така складова частина запобігання кримінальним правопорушенням, як попередження злочинності. У абз. 10 ч. 1 ст. 1 згаданого вище законодавчого акта задекларовано, що попередження торгівлі людьми – система заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов, що призводять до торгівлі людьми⁹¹.

Нагадаємо, вище нами були проаналізовані основні детермінанти торгівлі людьми, нейтралізація (або зниження рівня впливу) яких призведе до суттєвого покращення динаміки поширення цього суспільно небезпечного діяння.

Протидія злочинності – широкий спектр роботи, яку реалізують відповідні суб'єкти. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, є:

⁸⁹ Юнін О. С., Шевченко С. І., Шаблистий В. В., Березняк В. С. Запобігання незаконному поводженню зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами в умовах воєнного стану: метод. рек. Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 33.

⁹⁰ Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 р. № 3739-VI. База даних «Законодавство України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.

⁹¹ Там само.

- 1) Президент України;
- 2) Кабінет Міністрів України;
- 3) центральні органи виконавчої влади;
- 4) місцеві органи виконавчої влади;
- 5) закордонні дипломатичні установи України;
- 6) заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми⁹².

Зауважимо, що даний перелік наразі складно назвати вичерпним, адже він не охоплює діяльність неурядових організацій, роль яких у питанні запобігання торгівлі людьми у всьому світі невпинно збільшується, та окремих громадян. Прикладом діяльності неурядових організацій у сфері протидії торгівлі людьми слугує робота австрійської організації «Freedom in Disasters», яка реалізує проекти у всьому світі (просвітницька діяльність, коригування діяльності різних суб'єктів, благодійна допомога тощо)⁹³.

Ефективне запобігання торгівлі людьми можливе лише за умови консолідації різних суб'єктів протидії злочинності навколо цієї проблеми та реалізації ними ряду заходів. Частина таких заходів розкривається у Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 р., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 № 800-р. Розглянемо окремі з них детальніше:

1. *Удосконалення нормативно-правової бази у сфері протидії торгівлі людьми з метою підвищення якості надання допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми*⁹⁴.

Як відомо, одним з найефективніших засобів запобігання будь-якому виду злочинності є розроблення ефективного законодавства у цій сфері⁹⁵. Діяння у виді торгівлі людьми визнається в Україні злочином, передбаченим ст. 149 КК України. Останні зміни до цієї норми були внесені ще восени 2018 р., проте у сучасних реаліях (пов'язаних у першу чергу з широкомасштабною війною, яку російська федерація підступно розгорнула проти України) виникає потреба у перегляді та модернізації цієї статті. Так, наприклад, відповідно до ч. 1 примітки до ст. 149 КК України, використання людини у збройних конфліктах – один з різновидів експлуатації у розумінні диспозиції ст. 149 КК України. Даний різновид, згідно чинної норми, не розглядається законодавцем в якості кваліфікуючої або особливо кваліфікуючої ознаки торгівлі людьми.

Водночас, вказаний вище різновид експлуатації людини несе підвищену бінарну небезпеку, адже посягає не тільки на такі соціальні цінності, як воля, честь та гідність потерпілого від кримінального

⁹² Там само.

⁹³ About us. *Freedom in Disasters*: website. URL : <https://www.freedomid.org/about-us/>

⁹⁴ Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2025 р.: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 р. № 800-р. База даних «Законодавство України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2021-%D1%80#Text>.

⁹⁵ Шаблистый В. В., Каторкін Р. А. Чи має право на існування в Україні покарання у вигляді смертної кари. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2012. Вип 20(4). С. 93.

правопорушення, але і створює високий рівень суспільної небезпеки для осіб, які представляють одну зі сторін збройного конфлікту.

Наразі відомі випадки, коли російські війська використовують жертв торгівлі людьми для участі останніх у підступній війні, яку розпочала держава-терорист проти України, на боці ворога. Зрозуміло, що у таких умовах рівень суспільної небезпеки торгівлі людьми суттєво збільшується, тому доречним є визначення зазначеної мети в якості особливо кваліфікуючої ознаки злочину, передбаченого ст. 149 КК України.

На підставі викладеного виглядає доречним внесення наступних змін до ст. 149 КК України:

1) викладення диспозиції ч. 3 ст. 149 КК України у наступній редакції:

«Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього його батьками, усиновителями, опікунами чи піклувальниками, або вчинені щодо малолітнього, або організованою групою, або вчинені з метою використання людини у збройних конфліктах, або поєднані з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки...»

2) виключення з ч. 1 примітки до ст. 149 КК України словосполучення «...використання у збройних конфліктах...».

2. *Затвердження методичних рекомендацій для органів місцевого самоврядування щодо виявлення осіб, які постраждали від торгівлі людьми, в тому числі дітей, осіб без громадянства та внутрішньо переміщених осіб*⁹⁶.

Додамо, що до авторського колективу відповідних наукових праць повинні бути включені не тільки вітчизняні суб'єкти протидії злочинності (представники правоохоронних органів, науковці, неурядові організації тощо), але і зарубіжні колеги. Врахування зарубіжного досвіду у сфері запобігання торгівлі людьми може дозволити уникнути ряду помилок у цьому напрямку роботи, спроектувати у вітчизняні реалії сучасні дієві стратегії вирішення даного питання.

3. *Зміцнення/установлення співпраці суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, для забезпечення надійного і швидкого обміну інформацією з метою своєчасного виявлення або попередження злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, та проведення аналізу поточної ситуації (кількість виявлених, попереджених злочинів, притягнення осіб до відповідальності, кількість осіб, повідомлених про підозру у вчиненні злочину, тощо)*⁹⁷.

Як було вказано вище, запобігання злочинності – складний багатогранний процес, який поєднує у собі діяльність різних суб'єктів протидії злочинності. Відсутність взаємоузгоджених дій призводить до хаотичності, що, у свою

⁹⁶ Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2025 р.: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 р. № 800-р. База даних «Законодавство України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2021-%D1%80#Text>.

⁹⁷ Там само.

чергу, створює сприятливі умови для поширення тих чи інших видів злочинів та кримінальних проступків.

У процесі запобігання торгівлі людьми важливо поєднати зусилля правоохоронних органів та інших органів державної влади, неурядових організацій та громадян⁹⁸. Крім того, у даному контексті важливу роль відіграє співпраця із зарубіжними партнерами, яка здатна знизити рівень транснаціональної злочинності (наприклад, питання обміну інформації, екстрадиції⁹⁹ тощо).

Важливо зазначити, що спільна діяльність різних суб'єктів протидії злочинності у напрямку протидії злочинності повинна бути взаємоузгодженою. Порядок взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, закріплений постановою Кабінету Міністрів України від 22.08.2012 № 783¹⁰⁰.

Особливу увагу на реалізацію положень згаданого вище підзаконного нормативного акта мають звернути правоохоронні органи системи МВС України, адже саме ці суб'єкти виконують найбільш широкий спектр повноважень у сфері запобігання торгівлі людьми.

4. Здійснення моніторингу ефективності заходів, спрямованих на протидію торгівлі людьми, з урахуванням нових викликів, що виникають у відповідній сфері¹⁰¹.

Запобігання будь-якому виду злочинності має супроводжуватись проведенням кримінологічного моніторингу. Отримані внаслідок його проведення результати дозволяють скоригувати заходи протидії, встановити основні детермінанти злочинів та кримінальних проступків, механізм їх впливу тощо.

5. Проведення інформаційно-просвітницької роботи (соціологічних досліджень та інформаційних кампаній) із залученням громадських об'єднань, засобів масової інформації, а також суб'єктів взаємодії, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, з використанням сучасних каналів комунікації, для підвищення рівня усвідомлення проблеми торгівлі людьми, рівня поінформованості населення, сприяння самоідентифікації осіб, які постраждали від торгівлі людьми¹⁰².

⁹⁸ Шалгунова С. А., Березняк В. С. Проблемні питання правового визначення терміна «екстрадиція». *Науковий вісник Юридичної академії МВС України*. 2005. № 3 (22). С. 387.

⁹⁹ Березняк В. С. Сучасні погляди на поняття екстрадиція у науці кримінально-процесуального права. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 381.

¹⁰⁰ Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми: постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2012 р. № 783. База даних «Законодавство України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2012-%D0%BF#Text>.

¹⁰¹ Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2025 р.: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 р. № 800-р. База даних «Законодавство України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2021-%D1%80#Text>.

¹⁰² Там само.

Відповідна робота здійснює бінарний позитивний вплив на динаміку поширення торгівлі людьми:

- 1) позитивно впливає на свідомість молодого покоління та, як наслідок, знижує ризики обрання ними злочинної моделі поведінки в майбутньому¹⁰³;
- 2) знижує рівень віктимності населення.

Важлива роль у реалізації даного заходу належить Національній поліції. Така роз'яснювальна робота може проводитися в індивідуальному порядку під час звернень громадян, під час здійснення поліцейськими квартирної та подвірної обходу помешкань. Робота зі ЗМІ або виступи перед працівниками підприємств, студентами / учнями навчальних закладів, на зборах місцевої громади сприяє більш широкому охопленню цільових аудиторій¹⁰⁴.

Окремо зауважимо, що кожен з перелічених заходів відіграє важливу роль. Так, профілактику на індивідуальному рівні доречно проводити з особами, які раніше вчинили злочини, пов'язані з торгівлею людьми або інші кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи; насильницькі, майнові кримінальні правопорушення тощо¹⁰⁵.

Загальна ж профілактика, у свою чергу, допомагає знизити рівень віктимності громадян та позитивно вплинути на свідомість широкого кола осіб.

Під час роз'яснювальної роботи застосовують такі методи:

- 1) поширення листівок, брошур та інших інформаційних матеріалів серед громадян, які входять до групи ризику;
- 2) проведення співбесід з громадянами, які планують виїзд за кордон чи до інших регіонів України з різних причин, особливо в пошуках роботи;
- 3) проведення лекцій для учнів та студентів про торгівлю людьми та/або залучення спеціально підготовлених фахівців з неурядових організацій для проведення таких лекцій;
- 4) звернення до громадськості через засоби масової інформації (газети, радіо, телебачення)¹⁰⁶.

Останній напрям виглядає найбільш перспективним, адже недарма засоби масової інформації називають «четвертою гілкою влади». Перевагами звернень через ЗМІ є охоплення широкої аудиторії. У ході відповідних кампаній важливо повідомляти наступну інформацію:

- 1) розкривати питання кримінальної відповідальності за торгівлю людьми;
- 2) надавати перелік основних детермінантів торгівлі людьми та аналізувати механізми їхнього впливу на злочини, передбачені ст. 149 КК України;

¹⁰³ Фоменко А. Є. Запобігання та протидія дискримінації в Україні. Множинна дискримінація: навч. посіб. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. С. 120.

¹⁰⁴ Протидія торгівлі людьми: посібник для дільничних інспекторів міліції. Київ, 2012. С. 25. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/e/7/93271.pdf>.

¹⁰⁵ Lukina T.; Shevchenko S., Shulga N. State educational policy for ensuring the quality of pedagogy: global trends and Ukrainian experience. *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research*, 2021, 11 (1). P. 38.

¹⁰⁶ Протидія торгівлі людьми: посібник для дільничних інспекторів міліції. Київ, 2012. С. 25. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/e/7/93271.pdf>.

3) вказувати основні ризики нелегального працевлаштування та користування послугами перевізниками із сумнівною репутацією; шляхи перевірки якості надання відповідних послуг;

4) віктимологічна профілактика.

Окрім профілактики важливе місце у питанні протидії торгівлі людьми відіграє виявлення та припинення відповідних кримінальних правопорушень, осіб, які вчиняють або мають намір вчинити відповідний акт протиправної поведінки. Для вдалого виконання цієї роботи працівники поліції, окрім проведення оперативно-розшукових заходів, повинні працювати у таких основних напрямках:

1) проведення керівниками органів (підрозділів) Національної поліції роз'яснювальної роботи серед особового складу щодо зазначеного питання та посилення охорони блокпостів та прилеглої до них території, вокзалів;

2) активізація поквартирного обходу працівниками поліції, перевірки об'єктів господарювання;

3) пошук та виявлення підозрілих оголошень у ЗМІ та в мережі Інтернет.

До початку широкомасштабної війни, яку російська федерація розпочала проти нашої держави, важливо було також посилювати охорону публічного порядку та безпеки аеропортів, адже нерідко постраждалих від торгівлі людьми переправляли в інші держави за допомогою авіасполучення. Даний напрямок стосувався не тільки працівників Національної поліції та Державної прикордонної служби України, але і самих працівників авіагалазузі. Так, для зазначеної категорії осіб навіть проводились тренування щодо виявлення потенційних жертв торгівлі людьми.

Співробітникам аеропортів і стюардесам, зокрема, надавались інструкції як реагувати і до кого звертатись у випадку, коли вони стали свідками ймовірної ситуації, пов'язаної з торгівлею людьми. *Серед головних ознак жертви торгівлі людьми називались такі: людина уникає контакту і замість неї відповідає той, хто супроводжує. Ймовірна жертва не пересувається сама по літаку, виглядає виснаженою і має з собою дуже мало речей*¹⁰⁷.

Зрозуміло, що в сучасних умовах відповідні перевірки в аеропортах не можуть бути реалізовані, адже з початком широкомасштабної війни в Україні тимчасово припинені цивільні авіаперевезення. Водночас, працівники Національної поліції можуть використовувати дані знання під час перевірки громадян на блокпостах (особливо тих, що контролюють в'їзд-виїзд на тимчасово окуповані території, адже російські окупанти схильні вчиняти кримінальні правопорушення, пов'язані з торгівлею людьми, в силу свого антисоціального способу життя), а працівники Державної прикордонної служби України (спільно з поліцейськими) – на пунктах пропуску через державний кордон.

Таким чином, представникам правоохоронних органів системи МВС України доречно перейняти зазначену методiku та провести тактичні заняття

¹⁰⁷ Україна: протидія торгівлі людьми. URL : <http://ua.euronews.com/2013/06/10/ukraine-human-trafficking/>.

з працівниками, що здійснюють охорону вокзалів, контрольно-пропускних пунктів тощо. Окрім того, варто зазначити що правоохоронці повинні звертати особливу увагу на випадки супроводження невідомими особами жінок віком від 16 до 25 років та дітей, які у більшості випадків виступають у ролі постраждалих від цього кримінального правопорушення. При виявленні підозрілих осіб правоохоронцям важливо вступати у діалог з ймовірним постражданим або особою, яка його супроводжує. У такій ситуації суб'єкт злочину намагатиметься взяти слово та не допустити включення до розмови постраждалого, адже відповідна комунікація несе високі ризики викриття.

Діалог працівники правоохоронних органів повинні розпочинати на нейтральну тему, що може об'єднати співрозмовників та відволікти потенційного «работоргівця», зняти напруження (наприклад, побачивши у останнього дорогий годинник, телефон, планшет тощо запитати, чи надійний він у практичному повсякденному житті? Чи варто подібну річ купувати собі? Що ще йому можуть порадити?). Дану розмову суб'єкти протидії злочинності повинен розпочинати зі слова «Вибачте», вести її спокійно і невимушено, дружнім тоном, неначе бесіда виникла з простої заінтересованості працівника, що не стосується його професійної діяльності. Дані дії мають трохи зламати психологічний захисний бар'єр потенційного злодія. Після цього представник правоохоронного органу системи МВС України повинен послідовно перейти до запитань, що стосуються справи (наприклад, ким його співрозмовники приходяться один одному? Куди прямують? З якою метою?).

Описаний алгоритм дій дозволить знизити пильність торгівця людьми та надасть можливість правоохоронцю краще проаналізувати ситуацію, оцінити ймовірність того, що відбувається кримінальне правопорушення, передбачене ст. 149 закону про кримінальну відповідальність.

Виконання простих тактичних прийомів та правил щодо профілактики, виявлення та припинення злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, допоможе правоохоронцям своєчасно відреагувати на ситуацію, знизити можливі ризики та мінімізувати можливість провалу операцій із припинення кримінальних правопорушень та затримання злочинців. Водночас варто пам'ятати, що кожна ситуація є унікальною, тому важливо постійно дотримуватися заходів особистої безпеки та намагатися передбачити подальший розвиток подій.

Окремо зауважимо, що для ефективного запобігання торгівлі людьми важливо здійснювати патрулювання державного кордону та прилеглих територій до контрольно-пропускних пунктів, що забезпечують в'їзд-виїзд на тимчасово окуповані російською федерацією території України.

Зрозуміло, що в умовах війни ряд правоохоронців задіяні до виконання широкого комплексу функцій, пов'язаних із обороною нашої держави, тому для реалізації зазначених заходів доречно залучати і інших суб'єктів протидії злочинності, серед яких особливе місце займають *громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону*.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», основними завданнями громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону є:

1) *у сфері охорони громадського порядку:*

– надання допомоги органам Національної поліції у забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, запобіганні адміністративним і кримінальним правопорушенням;

– інформування органів Національної поліції про вчинені або ті, що готуються, кримінальні правопорушення, місця концентрації злочинних угруповань;

– сприяння органам Національної поліції у виявленні і розкритті кримінальних правопорушень, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від кримінально протиправних посягань;

– участь у забезпеченні безпеки дорожнього руху та боротьбі з дитячою бездоглядністю і правопорушеннями неповнолітніх¹⁰⁸.

Таким чином, органам та підрозділам Національної поліції доречно здійснювати співробітництво з громадськими формуваннями з охорони громадського порядку і державного кордону в частині охорони блокпостів, патрулюванні прилеглої території та перевірки транспорту.

2) *у сфері охорони державного кордону:*

– надання допомоги підрозділам Державної прикордонної служби України у виявленні та затриманні осіб, які порушили або намагаються порушити державний кордон чи провадять іншу протиправну діяльність на кордоні;

– сприяння військовослужбовцям Державної прикордонної служби України в охороні державного кордону, виключної (морської) економічної зони України, а також здійснення контролю за дотриманням режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон, проведення разом з ними пропуску громадян до місць відпочинку і роботи;

– надання допомоги підрозділам Державної прикордонної служби України у виявленні умов та причин, які можуть призвести до злочинної діяльності на кордоні, і вжиття заходів до їх усунення;

– участь у спостереженні за місцями роботи і відпочинку поблизу кордону та за прикордонними інженерними спорудами; участь у заходах Державної прикордонної служби України з профілактики порушень або спроб порушення державного кордону і режиму в пунктах пропуску через державний кордон, незаконного переміщення через державний кордон вантажів, предметів, матеріалів та іншого майна¹⁰⁹.

¹⁰⁸ Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 р. № 1835-III. База даних «Законодавство України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text>.

¹⁰⁹ Там само.

Отже, для підвищення ефективності запобігання торгівлі людьми Державною прикордонною службою представники цього правоохоронного органу спеціального призначення повинні взаємодіяти з громадськими формуваннями з охорони громадського порядку і державного кордону. Зокрема, доречно здійснювати спільні заходи у сфері охорони державного кордону України, здійсненні прикордонного контролю і пропуску через державний кордон та протидії незаконній міграції.

3) у разі виникнення надзвичайних ситуацій:

– надання невідкладної допомоги особам, які потерпіли від нещасних випадків чи правопорушень;

– участь у рятуванні людей і майна, підтриманні громадського порядку у разі стихійного лиха та інших надзвичайних обставин¹¹⁰.

Викладене вище вкотре підтверджує тезу про те, що ефективне запобігання торгівлі людьми можливе лише за умови взаємодії всіх суб'єктів протидії злочинності: органів державної влади, неурядових організацій, окремих громадян.

Що стосується поквартирного та пооб'єктного обходу як напрямку запобігання кримінальним правопорушенням, то дана функція, у першу чергу, покладається на дільничного інспектора поліції. Під час проведення зазначених заходів він має звертати особливу увагу на осіб, що проживають (працюють) у даній квартирі (перебувають на об'єкті) без відповідних документів. Як правило, торговці людьми представляють постраждалих від даного акту делінквентної поведінки в якості родичів чи близьких друзів. У такому випадку працівнику правоохоронного органу системи МВС доречно встановити місце проживання зазначених громадян, дізнатись у сусідів, чи бачили вони зазначених громадян раніше. Отримана інформація може дозволити представнику правоохоронного органу своєчасно відреагувати на ймовірний факт вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 149 КК України.

Перспективним напрямком запобігання торгівлі людьми також вбачається налагодження комунікацій працівниками Національної поліції з членами правління об'єднань співвласників багатоквартирних будинків, які можуть допомогти виявити криміногенні елементи; нейтралізувати детермінанти кримінальних правопорушень¹¹¹.

Важливим є також пошук та перевірка працівниками Національної поліції підозрілих оголошень у мережі Інтернет, які можуть вказувати на факти здійснення кримінально протиправної діяльності, пов'язаної з торгівлею людьми. Мережа Інтернет – один з головних комунікаційних майданчиків торговців людьми з потенційними постраждалими від цього злочину. Створюючи відповідні оголошення (закордонні перевезення,

¹¹⁰ Там само.

¹¹¹ Юнін О. С. Переваги та недоліки об'єднання співвласників багатоквартирного будинку як однієї з форм управління багатоквартирними будинками. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 31-37.

працевлаштування за межами України, шлюбні агентства, туристичні компанії) зlodії намагаються «підкупити» довіру громадян фантастичними умовами (підозріло низька ціна відповідних послуг, максимально короткі терміни тощо), які останні приймають через брак фінансів, часу, складного психоемоційного стану тощо.

У розрізі запобігання торгівлі людьми важливо також наголосити на тому, що основним детермінантом даної групи кримінальних правопорушень виступають соціально-економічні негаразди. Відсутність достатньої фінансово-матеріальної бази підштовхує громадян на пошуки у короткі терміни шляхів вирішення даної проблеми чим, як правило, і користуються торговці людьми.

Війна суттєво загострила згадану категорію проблем, тому для зниження рівня впливу зазначеного детермінанта на динаміку поширення торгівлі людьми держава повинна передбачити додаткові соціальні гарантії для осіб, які постраждали від воєнної агресії російської федерації. У зв'язку із цим важливим напрямом запобігання торгівлі людьми є *закладення у державному бюджеті на 2024 р. додаткових коштів, спрямованих на допомогу внутрішнім переселенцям; особам, які через війну втратили годувальників; особам, які внаслідок бойових дій втратили житло тощо.*

Окремо зауважимо, що реалізація перелічених вище заходів здатна суттєво вплинути на динаміку поширення торгівлі людьми. Водночас, запропоновані напрямки діяльності не є вичерпними, а їх дієвість на зазначену проблему залежить від рівня комунікації суб'єктів протидії злочинності.

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок про те, що основними напрямками запобігання торгівлі людьми в умовах широкомасштабної війни є:

1) зменшення рівня вразливості потенційних жертв шляхом соціально-економічного розвитку¹¹². При цьому важливо передбачити соціальні гарантії для осіб, постраждалих від воєнної агресії рф;

2) просвітництво¹¹³ – зниження рівня віктимізації населення шляхом доведення інформації про детермінанти цього злочину, соціальні та правові гарантії постраждалих від торгівлі людьми; проведення працівниками правоохоронних органів лекцій зі здобувачами освіти; участь у національно-патріотичному вихованні молоді;

3) посилення прикордонного контролю, перевірок на блокпостах;

4) попередження корупції державних посадовців¹¹⁴;

5) усунення детермінантів торгівлі людьми;

6) модернізація вітчизняного законодавства у сфері протидії торгівлі людьми.

¹¹² Toolkit to Combat Trafficking in Persons: Global Programme against Trafficking in Human Beings. New York : United Nations, 2008. P. 424. URL : http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/HT_Toolkit08_English.pdf.

¹¹³ Там само. P. 424.

¹¹⁴ Там само. P. 424.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Березняк В. С. Роль наставництва у підготовці працівників Національної поліції. *Світовий досвід підготовки кадрів поліції та його впровадження в Україні*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 21 березня 2016 р.). Дніпропетровськ, 2016. С. 330-331.
2. Березняк В. С. Сучасні погляди на поняття екстрадиція у науці кримінально-процесуального права. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 374-383.
3. Березняк В. С. Функції та принципи інституту екстрадиції: поняття і ознаки. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Право»*. 2014. Вип. 2. С. 320-325.
4. Богатирьов І. Г., Топчій В. В. Кримінологія: підручник. К. : Дакор, 2018. 352 с.
5. Денисов С. Ф. Особа злочинця у кримінологічній теорії України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 152-159.
6. Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2025 р.: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 р. № 800-р. База даних «Законодавство України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2021-%D1%80#Text>.
7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-вересень 2023 року. *Офіс Генерального прокурора*: офіційний веб-сайт. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=237683.
8. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. *Офіс Генерального прокурора*: офіційний веб-сайт. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=225262.
9. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. *Офіс Генерального прокурора*: офіційний веб-сайт. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>.
10. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2018 року. *Офіс Генерального прокурора*: офіційний веб-сайт. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=205798.
11. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2019 року. *Офіс Генерального прокурора*: офіційний веб-сайт. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=208206.
12. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2020 року. *Офіс Генерального прокурора*: офіційний веб-сайт. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=210856.
13. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2021 року. *Офіс Генерального прокурора*: офіційний веб-сайт. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=215629.

14. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. *Офіс Генерального прокурора*: офіційний веб-сайт. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=225264.

15. Загальна декларація прав людини: Резолюція 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. База даних «Законодавство України». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

16. Даньшин І. М., Голіна В. В., Валуйська М. Ю. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник (2-ге вид. перероб. і доп.). Харків : Право, 2009. 288 с.

17. Джу́жа О. М., Васи́левич В. В., Черне́й В. В. Кримінологія: підручник. К. : НАВС, 2020. 612 с.

18. Звіт про склад засуджених за 2018 рік. *Судова влада України*: офіційний веб-сайт. URL : https://court.gov.ua/userfiles/media/media/7_2018.xlsx.

19. Звіт про склад засуджених за 2019 рік. *Судова влада України*: офіційний веб-сайт. URL : https://court.gov.ua/userfiles/media/dsa_pres_slujba_2019/dsa_pres_slujba_2020/7_2019.xlsx.

20. Звіт про склад засуджених за 2020 рік. *Судова влада України*: офіційний веб-сайт. URL : https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/7_2020.xlsx.

21. Звіт про склад засуджених за 2021 рік. *Судова влада України*: офіційний веб-сайт. URL : https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/7_2021.xlsx.

22. Звіт про склад засуджених за 2022 рік. *Судова влада України*: офіційний веб-сайт. URL : https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/7_2022.xls.

23. Каторкін Р. А. Історико-правовий нарис кримінальної відповідальності за ухилення від призову на військову службу на землях сучасної України в період XVI-XIX століть. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. № 1 (15). С. 201.

24. Каторкін Р. А. Кримінально-правове забезпечення призову на строкову військову службу, військової служби за призовом осіб офіцерського складу в Україні у XX столітті. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 288.

25. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005 р. База даних «Законодавство України». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text.

26. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

27. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-ІІ. База даних «Законодавство України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

28. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.06.2023 р. № 496-р. База даних «Законодавство України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-%D1%80#Text>.

29. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми: постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2012 р. № 783. База даних «Законодавство України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2012-%D0%BF#Text>.

30. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 р. № 3739-VI. База даних «Законодавство України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.

31. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 р. № 1835-III. База даних «Законодавство України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text>.

32. Протидія торгівлі людьми: посібник для дільничних інспекторів міліції. Київ, 2012. 40 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/e/7/93271.pdf>.

33. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятий резолюцією 5/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 р. База даних «Законодавство України». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text.

34. Пясковський В. В. Методика розслідування торгівлі людьми: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2004. 25 с.

35. Сміян Л. С., Нікітіна Ю. В. Кримінологія: підручник. К. : НАУ, 2010. 496 с.

36. Україна: протидія торгівлі людьми. URL : <http://ua.euronews.com/2013/06/10/ukraine-human-trafficking/>.

37. Фоменко А. Є. Запобігання та протидія дискримінації в Україні. Множинна дискримінація: навч. посіб. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. С. 120.

38. Чубенко А. Г., Лошицький М. В., Павлов Д. М., Бичкова С. С., Юнін О. С. Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції. К. : Ваіте, 2018. 826 с.

39. Шаблистий В. В. Проблеми кримінально-правової охорони суспільних відносин. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2010. Вип. 8. С. 122-126.

40. Шаблистий В. В. Реальність як обов'язкова ознака погрози вбивством та особливості її встановлення органами внутрішніх справ. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. Спец. вип. № 1. С. 29-37.

41. Шаблистий В. В., Каторкін Р. А. Чи має право на існування в Україні покарання у вигляді смертної кари. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2012. Вип. 20(4). С. 92-95.

42. Шаблистий В. В., Якименко Л. Г. Запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань: монографія. Дніпро : ДДУВС; Ліра ЛТД, 2017. 168 с.
43. Шалгунова С. А., Березняк В. С. Проблемні питання правового визначення терміна «екстрадиція». *Науковий вісник Юридичної академії МВС України*. 2005. № 3 (22). С. 384-385.
44. Шевченко С. І. Адміністративно-правове регулювання поліцейської діяльності щодо забезпечення публічного порядку: дис...канд. юрид. наук. Дніпро, 2018. 211 с.
45. Юнін О. С. Переваги та недоліки об'єднання співвласників багатоквартирного будинку як однієї з форм управління багатоквартирними будинками. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 31-37.
46. Юнін О. С., Шевченко С. І., Шаблистий В. В., Березняк В. С. Запобігання незаконному поводженню зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами в умовах воєнного стану : метод. рек. Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 33.
47. Anisimov D. O., & Shablistiy V. V. Doping as a global problem of the 21st century on account of its illegal influence on the results of official sports competitions. *Wiadomości lekarskie*, 2021, 74(11). P. 3092-3097.
48. About us. *Freedom in Disasters*: website. URL : <https://www.freedomid.org/about-us/>
49. Buletsa S., Drozd O., Yunin O., Mohilevskyi L. Medical error: civil and legal aspect. *Georgican medical news*. 2018. № 3 (276). P. 156-161. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/23514>.
50. Lukina T., Shevchenko S., Shulga N. State educational policy for ensuring the quality of pedagogy: global trends and Ukrainian experience. *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research*, 2021, 11 (1). P. 38.
51. Rufanova V., Shablysty V., Spilnyk S., Sydorenko N., Mozol S. Conflict-related sexual violence as a threat to peace and security of the world. *Amazonia Investiga*, 2022, 11(53). P. 38-44.
52. Sydorova E., Yunin O., Zhuravlov D., Fomenko A., & Shevchenko S. Historical prerequisites for the formation of the foundations of the modern humanitarian policy of Ukraine. *Amazonia Investiga*, 2022, 11(58). P. 28-38.
53. Toolkit to Combat Trafficking in Persons: Global Programme against Trafficking in Human Beings. New York : United Nations, 2008. 547 p. URL : http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/HT_Toolkit08_English.pdf.
54. Ukraine refugee situation: Operational Data Portal. URL : <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

Навчальне видання

Шаблистий Володимир Вікторович
Березняк Василь Сергійович
Каторкін Роман Анатолійович
Курилюк Юрій Богданович
Добробог Людмила Миколаївна
Худенко Дмитро Миколайович
Ткач Юлія Олегівна

ЗАПОБІГАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Методичні рекомендації

Редактор, оригінал-макет, дизайн – *Є. В. Коваленко-Марченкова,*
А. В. Самотуга

Підп. до друку 16.01.2024. Формат 60x84/16. Друк – цифровий.
Гарнітура – Times New Roman. Ум.-друк. арк. 3,5. Обл.-вид. арк. 3,75.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 370-96-59
Свідоцтво про внесення до державного реєстру КВ № 6054 від 28.02.2018 р.